

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ»

Факультет соціальних наук і соціальних технологій

Кафедра політології

Бакалаврська робота

Освітній ступінь – бакалавр

На тему: **«СЕКСУАЛІЗАЦІЯ ПОЛІТИКИ ТА ПОЛІТИЗАЦІЯ
СЕКСУАЛЬНОСТІ: СУТНІСТЬ ПРОЦЕСІВ І ЇХНІ ПРОЯВИ
В НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ»**

Виконала: студентка 4-го року навчання

Спеціальності: 052 Політологія

Бондаренко Віталія Олегівна

Керівник Амельченко Н. А.

кандидатка філософських наук, доцентка

Рецензент Шаповалов С. А.

Бакалаврська робота захищена

З оцінкою _____

Секретар ЕК _____

« » _____ 20__ р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. СЕКСУАЛІЗАЦІЯ ПОЛІТИКИ ТА ПОЛІТИЗАЦІЯ СЕКСУАЛЬНОСТІ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	8
1.1. Фройдомарксизм у роботах В. Райха, М. Горкгаймера й Т. Адорно, Г. Маркузе.....	13
1.2. Біополітика у концепції влади М. Фуко: взаємозв'язок влади й сексуальності	17
1.3. «Історія сексуальності» М. Фуко.....	11
1.4. Той, хто «забув Фуко»: Ж. Бодрійяр, його розуміння сексуальності, погляд на порнографію.....	24
1.5. Біополітичний концепт «голого життя» Дж. Агамбена.....	28
1.6. Від поп-культури до порнографії: нариси Славоя Жижека про сексуальність. Політична сексуальна фантазія.....	29
Висновки до розділу 1.....	33
РОЗДІЛ 2. СЕКСУАЛІЗАЦІЯ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ В ПЕРІОД НЕЗАЛЕЖНОСТІ.....	36
2.1. Початок незалежності – 2014 рік: огляд витоків і векторів руху.....	36
2.2. Російсько-українська війна до 2022 року як тригер поглиблення сексуалізації політики.....	43
2.3. Повномасштабне вторгнення: нові виклики.....	46
Висновки до розділу 2.....	50
РОЗДІЛ 3. ПОЛІТИЗАЦІЯ СЕКСУАЛЬНОСТІ: УКРАЇНСЬКИЙ ВИМІР.....	52
3.1. Сексуальність як особливий спосіб здійснення політики: культурний бекграунд.....	52
3.2. Форми політизації сексуальності та їхнє значення	54

3.3. «Дихотомія» Європа-Росія в дискурсі сексуальної емансипації.....	64
Висновки до розділу 3.....	66
ВИСНОВКИ.....	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ І ДЖЕРЕЛ.....	70
ДОДАТКИ.....	81
АНОТАЦІЯ	83

ВСТУП

Актуальність дослідження визначається, по-перше, тим, що Україна, якій незалежність випала на інформаційну еру, будувалася й трансформувалася в такій площині, де політика не могла не бути медіатизованою. Це створило сприятливі умови для візуалізації політики, примату зображень над дискурсом, у тому числі сексуалізованих політичних меседжів та процесів, як і персонально політиків. Сексуалізація має розглядатися як окремий політичний інструмент, і його застосування на пострадянському просторі складає неабияку наукову цікавість.

Потім, саме поняття сексуальності зазнало політизації, питання чого лишається актуальним у світовому культурному просторі з останнього століття й не могло оминати Україну. Логічно, що в рамках політичних трансформацій нашу державу настигла зміна відповідних культурних цінностей, вивчення динаміки якої має суспільне значення.

Насамкінець, начасність обумовлена недостатнім засвоєнням на теренах України теорій і європейських підходів, що пояснюють сексуалізацію політики й політизацію сексуальності. До прикладу, серед робіт Мішеля Фуко, промінентного дослідника сексуальності, знаходимо лише одне (!) можливе до купівлі видання українською «Наглядати й карати» [69] від «Комубук», з накладом у 1000 (!) примірників (перевидання книги 2023-ого року, перший друк відбувся 2020-му). Українське суспільство, якщо і знайомиться із доробком філософа, то переважно не українською.

Медіаграмотність і поінформованість пересічного українця – чи не основна проблема під час повномасштабного вторгнення, хоча насправді це питання, які мусили турбувати суспільство із початку незалежності. «Негативна» сексуалізація ворога чи «позитивна» сексуалізація соратників не сприймаються суспільством належним чином як проблема, а ці концепти не знаходять свого місця в аналітичних роботах. Ба більше, якщо й друкуються роботи, дотичні до взаємозв'язку політики й сексуальності, лишаються

питання до їхньої якості, до наукового ступеню автора, його відстороненості від власних політичних орієнтацій, до посилань на авторитетні джерела й підкріпленості суджень достатніми аргументами [41]

Описаний ступінь дослідженості, таким чином, лише загострює наукову проблему.

Об’єктом дослідження є процеси сексуалізації політики та політизації сексуальності. **Предметом** є прояви сексуалізації політики та політизації сексуальності в незалежній Україні.

Метою роботи є встановити прояви сексуалізації політики та політизації сексуальності та їхній ступінь розвитку в незалежній Україні з позиції сучасних європейських підходів.

Окреслена мета передбачає розв’язання таких **дослідницьких завдань**:

- узагальнити теоретичні концепції провідних європейських філософів, що стосуються сексуальності у сфері політичного й політичного у царині сексу;
- дати визначення поняттям «сексуалізація політики» й «політизація сексуальності»;
- виявити процеси сексуалізації політики в незалежній Україні, установити їхню генезу й тяглість;
- виокремити прояви політизації сексуальності в українському суспільстві й установити їхнє значення;
- з’ясувати вплив досліджуваних явищ сексуалізації політики й політизації сексуальності на формування української політики.

Хронологічні межі дослідження охоплюють роки незалежності України від 1991 року до сьогодні з особливим акцентом на роках російсько-української війни з 2014-го року.

Методологія дослідження, покликана бути інструментом досягнення поставленої мети і виконання перелічених завдань, включає в себе як теорії, так і конкретні методи. **Методологічною основою роботи** став, по-перше, доробок *Мішеля Фуко*, адже дослідження великою мірою спирається на його

magnum opus – чотиритомну *«Історію сексуальності»*. До уваги взято біополітичну концепцію продовжувача фукіанської традиції *Дж. Агамбена*. Еволюція емансипованої сексуальності розглянута через представників фрейдомарксизму. Критично опрацювати таку методологію допомогли роботи *Ж. Бодрійяра*, який піддає сумнівам абсолютність концепцій Фуко. Глибше потрактувати політизацію сексуальності під час повномасштабної війни з росією уможливив розлогий аналіз напрацювань *С. Жижека*, зокрема явища політичної сексуальної фантазії. Окрім цього, ми посилаємося на *концепт «ерополітики»*, обґрунтований та детально описаний *В. Єрмоленком* у філософській роботі *«Ерос і Психея»* задля дослідження культурного бекграунду політизації сексуальності на теренах України.

Для досягнення означеної мети і відповідно задля виконання поставлених завдань у межах роботи були використані такі **методи дослідження**:

- *історичний метод*, що дозволив відслідкувати, як сексуалізація політики та політизація сексуальності розвивалися з часом, а також зрозуміти ширші соціальні, культурні та інституційні фактори, які сформували ці явища;

- *метод кейс-стаді*, яким було проведено аналіз конкретних політичних подій і кампаній, що дає потрібне глибоке уявлення про динаміку сексуалізації політики та політизації сексуальності, при підкресленні в окремих кейсах застосованих сценаріїв і виведенні суспільних наслідків цих випадків;

- *дискурс-аналіз*, послуговуючись яким ми наблизимося до розуміння того, як образи, у тому числі візуальні, створюють ті чи інші погляди на соціальну реальність, тобто як у політиці конструюється «правильний» чи «природний» погляд на сексуальність;

- *психоаналітичний метод дослідження візуального*, який ставить статеву відмінність за ключовий змістовний фокус, використаний як один з основних інструментів аналізу візуальних матеріалів.

Джерельною базою дослідження стали медіаматеріали, що містять елементи політизації сексуальності (пости із соцмереж, фото, меми,

відеоконтент); програмні документи, закони, конвенції, що стосуються сексуалізації політики.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів (12 підрозділів), висновків, списку використаних джерел і літератури (100 найменувань). Обсяг роботи – 80 сторінок, додатки – 4 сторінки.

РОЗДІЛ 1

СЕКСУАЛІЗАЦІЯ ПОЛІТИКИ ТА ПОЛІТИЗАЦІЯ СЕКСУАЛЬНОСТІ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Фройдомарксизм і його елементи в роботах В. Райха, М. Горького та Т. Адорно, Г. Маркузе.

Перш ніж осмислювати нерепресивну теорію влади над сексуальністю М. Фуко і в подальшому її критиків і послідовників, варто звернутися до попередніх філософських напрацювань, що концентрувались навпаки на пригніченні сексуальності. Хоч і з'єднання психоаналізу й марксизму – це тупикове злиття двох несхожих між собою дискурсів, яке не виправдало себе на практиці [93, с. 49], але це був значний крок до розуміння зв'язку між політичним і сексуальним. Фройдомарксизм проводить паралель між соціальними й сексуальними репресіями. Розаріо Еррера Гвідо, мексиканська психоаналітикиня й доктор філософії, зазначає, що саме йому завдячувати соціальній гуманізації капіталізму, ба більше: «фройдомарксизм із його програмою сексуального та політичного звільнення є в конституціях усіх сучасних держав і поступово проникає також у конституції країн Латинської Америки» [93, с. 51].

Широко обговорюваний представник фройдомарксизму – Вільгельм Райх. Із сьогоденної перспективи можна справедливо сумніватися в науковій доведеності психологічних тез, які обґрунтовує В. Райх, проте він зробив значний філософський вклад у розгляд проблеми сексуальності. Якщо Аристотель вважав людину твариною політичною, то В. Райх називає її твариною сексуальною [92, с. 136]. У книзі «Психологія мас і фашизм» він вважає, що політичний садизм витікає саме з подавленості тваринно-сексуального в людині. Патріархальна сім'я є джерелом придушення сексуальності, жіночої і дитячої, авторитаризм будується на гальмуванні сексуальності [92, с. 187]. «Сексуальне витіснення посилює політичну реакцію, перетворює масового індивіда на пасивну аполітичну особистість і

створює вторинну силу у структурі особистості – штучну потреба, яка активно підтримує авторитарний лад» [92, с. 142]. Отож перехід від демократії до авторитаризму будується саме на репресії сексуальності, а сам фашизм В. Райх характеризує «смертельним страхом перед природною сексуальністю та її оргазмічною функцією» [92, с. 201].

М. Горкгаймер і Т. Адорно, у свою чергу, показують, як сексуальність піддається репресіям і в ліберальному суспільстві. Концепт культуріндустрії в роботі «Діалектика Просвітництва» розкритий як сучасний стан культури, яка стала тотальною, перетворила кожен свій елемент в одну систему одноманітності. Тотальна тому, що уніфікація образів, нав'язування однакових смислів лишає індивіда права вибору. Однакові потреби насичуються однаковими продуктами, утворюється замкнуте, порочне коло маніпуляції, примусу до потреби й самої потреби. Творчий елемент культури став принесений у жертву стандартизації культуріндустрії [84, с. 157]. Технічні засоби комунікації, отож не лише смисл, але і засоби вираження піддалися процесу стандартизації. Безкінечне тиражування, рекламний характер культуріндустрії «потакає» уніфікації, плодить копії образів і дискурсів. Суть тотальної культуріндустрії – повторення. Унікальність – втрачена.

Культуріндустрія абсолютизує імітацію. Її характер ілюзорний: вона створює віртуальну реальність, яка не має відповідника в реальному житті. Ілюзорний відпочинок від роботи серед розваг, які насправді є пролонгацією роботи, її імітацією. Обіцяне задоволення «гвалтує» свого споживача, обманює своєю обіцянкою розслабити від роботи, вдовольнити бажану потребу. Автори відводять значне місце трактуванню візуалізації сфери сексу в культуріндустрії, через яку показують, як культуріндустрія грає на «бажаному» й «тому, що не збулося/не збудеться». Заборонене виходить на екрани, транслюється напоказ, та таким чином, що видовище ніколи не стане дійсністю споживача, а значить воно обнадіює задоволенням омріяного забороненого потягу, але не може виконати його, чим справляє своєрідний

ефект на споживача; це ілюструє репресивність культуріндустрії [84, с. 175]. М. Горкгаймер і Т. Адорно стверджують, що тиражування сексуальності призвело до подавлення її в індивідах [84, с. 175]. Звернувшись до сучасних тенденцій, помітимо підвищений рівень попиту на послуги психотерапевтів і зокрема сексологів, адже люди стикаються з проблемами сприйняття своєї сексуальності через нав'язаний образ, ідеалізовані тіла, гіперболізацію процесів у порнографічних матеріалах. Культуріндустрія таким чином своїми тотальними образами впливає негативно на психіку індивідів, деформує бачення й сприйняття явищ.

Стандартизація знищує індивідуальність, тому сам ідивідум стає ілюзорним. У таких умовах не може бути індивідуальності, бо всі образи є нав'язаними, стандарти розтиражованими, усе стало масовим, трендовим, «завірусеним». Перед нами постає псевдоіндивідуальність, псевдоінтелектуали, псевдо[...] як продукт імітаційного характеру культуріндустрії, яка замістила поняття культури, бо тепер це культура, націлена на комерцію, культура, що продукує, що виробляє.

Явище уніфікації й репресивну теорію далі розвиває Герберт Маркузе, основним чином у роботах «Ерос і цивілізація» та «Одновимірна людина». Під одновимірністю Г. Маркузе розуміє тотальність системи. Розвинене індустріальне суспільство пригнічує потребу у звільненні і водночас нав'язує штучні потреби, які задовольняє, і цим створює ілюзію благополучного існування, вірячи в яку прагнення індивідом радикальної зміни стану речей неможливе. Мислення одновимірне тому, що в ньому немає другого виміру, немає опозиційного погляду. Такому мисленню протистоїть діалектичне, яке мислить наявне і його критику з точки зору виведеної з об'єктивних законів цілі. Значить, одновимірне мислення не є критичним, воно приймає те, що йому дає система, приймає нав'язані концепти й образи, а будь-який критичний опір системі поглинається цією ж системою, коли діалектичне є по своїй суті двовимірним, бо стоїть на протиріччі між наявним станом речей і ціллю, бо може критикувати, заперечувати [88, с. 94].

Без певних форм контролю розвинене індустріальне суспільство не змогло б вибудувати тотальність одновимірності, згадану вище. Апарат, тобто управлінська сфера, уніфікує своїм всепроникненням суспільство, контролює його раціональність, веде суспільство до нав'язаної спільної мети, що тримає його разом, і в той же час ігнорує й перешкоджає індивідуальним цілям. Його всепроникність виражена і в участі життя індивіда: апарат провадить експансію в його робочий і вільний час, у публічне життя й особисте. Апарат утверджується шляхом експлуатації технічної, наукової та механічної продуктивності, бере за ціль удосконалення технологій, а значить підвищення ефективності роботи й облаштування згаданого вище благополучного існування, яке забезпечується задоволенням нав'язаних ним же потреб, чого не помічають «істоти тремтячі» в стані ейфорії. Технологічна раціональність як характер праці відчужує робітника від творчості, тримає робітника в «клітці» роботи, з якої немає виходу, бо його відпочинок вбудований в систему праці. Технологічна раціональність наскрізь політична, бо удосконалює тоталітарне панування [88, с. 167-168]. Управління суспільством стає все раціональнішим, продуктивнішим, технічно оснащеним і врешті тотальним, так що важко уявити собі засоби та способи, за допомогою яких індивіди, що їм було насаджене одновимірне мислення, могли б розірвати пута свого рабства і досягти звільнення. У цьому контексті Г. Маркузе висуває ідею «Великої Відмови», тобто спротиву відчуженню, відмови від репресивної цивілізації й від функціонування всередині й на благо системи [88, с. 198].

В «Еросі й цивілізації» Г. Маркузе аналізує репресивну цивілізацію через одиницю, він опускається до природних інстинктів людини, що зазнають репресій у цій цивілізації. Останню він трактує широко, не тільки як суспільне культурне надбання, але бачить репресивну цивілізацію як увесь спектр соціальних умов, політичних практик і економічних інституцій.

Філософ оперує в роботі інстинктами як поняттям історично змінних базових потреб організму: Ерос як потяг до життя й Танатос, деструктивний

інстинкт – потяг до руйнування [89, с. 106]. Очевидно, що Г. Маркузе спирається на фройдистську концепцію людини, де історія людської цивілізації постає як суцільний і неперервний процес пригнічення цих базових інстинктів, репресія тут – рушій прогресу.

Репресія знаходить собі вираження в багатьох модифікованих формах, до множення числа яких спонукають різні конфігурації насамперед економічного ладу й розподілу праці. Загальна репресія при цьому доповнена специфічними репресивними інститутами, що являють собою так звану додаткову репресію. Під загальною маються на увазі потреби, що примушують організм бути десексуалізованим, аби стати інструментом праці. Додаткова ж накладена ієрархією поділу праці [88, с. 111-114].

Таким чином, під ударом знаходиться саме сексуальний інстинкт, задовольняюча функція якого перетворена на службову. У термінах Г. Маркузе, принцип реальності нівелює сексуальність до збереження роду. Сексуальність, яка не нівельована, не зведена до службової функції, стає небезпекою для цивілізаційних взаємозв'язків. У підтвердження цьому Г. Маркузе вказує на розміщення сексуальних зон у організмі – вони не можуть бути інструменталізовані до творчої праці [88, с. 148].

Поруч з описом репресивної цивілізації Г. Маркузе допускає перехід до нерепресивної. «Принцип продуктивності визначає цілісну репресивну організацію сексуальності та інстинкту руйнування. Тому, якби історичний процес вів до старіння інститутів принципу продуктивності, він також приводив до відмирання організації інстинктів, тобто. звільняв би інстинкти від обмежень та ухилень, які змушують цей принцип. Це передбачало б реальну можливість скасування додаткової репресії, і тим самим деструктивність, що розростається, поглиналася би або нейтралізувалася через лібідо, що посилюється» [88; с. 191]. Така цивілізація була би лібідальною.

Отже, фройдомарксизм робить чи не перші сміливі кроки до осмислення політичного в сексуальності й навпаки. Аналіз робіт Вільгельма Райха,

Теодора Адорно, Макса Горкгаймера та Герберта Маркузе показує, що сучасна цивілізація пригнічує природні інстинкти людини та впливає на формування соціально-політичних умов. У «Психології мас і фашизмі» В. Райх виводить, як пригнічена сексуальність сприяє формуванню авторитарних і фашистських тенденцій у суспільстві. Т. Адорно та М. Горкгаймер у «Діалектиці просвітництва» розглядають, як культуріндустрія репресує множенням і імітацією образи, у тому числі сексуальні, що пригнічує індивідів і в ліберальній системі. Г. Маркузе у своїх роботах «Одновимірна людина» й «Ерос і цивілізація» аналізує, як сучасна цивілізація не просто пригнічує інстинкти Еросу й Танатосу, але й створює репресивні соціально-політичні та економічні структури, які підтримують цей процес. Ці теоретики підкреслюють, що різні форми репресії сексуальності формують нашу передусім політичну реальність і впливають на індивідуальну та колективну свідомість.

1.2. Біополітика у концепції влади М. Фуко: взаємозв'язок влади й сексуальності.

Біополітика як термін з'явився ще до Фуко й була наповнена інакшими концептами. Фуко, насправді, не концентрується на тому, аби побудувати визначення біополітики у формі «X – це ...». Навпаки, він вдається до розлогих пояснень феноменів, що складають біополітику, так що досягнення явища приходить з накопиченням викладеного Фуко матеріалу. Навіть починаючи свій курс лекцій «Народження біополітики» 1979, Фуко м'яко попереджує, що лєвова частка його розповідей стосуватиметься саме лібералізму, аби слухач не дивувався і знав – лише так він зрозуміє, чим у свою чергу є біополітика [70].

Тим не менш, спробуємо надати коротке визначення, після чого зробимо нарис логіки, якою керується Фуко. У цій же першій лекції циклу філософ натякає, що біополітика бере свій початок з того стану, де саме населення є центральним ядром проблем і надалі взагалі не згадує самого слова

«біополітика». У лекціях 1978-го, проте, визначення є більш очевидним. Є населення, є проблеми в ньому, виходить, існує потреба ним управляти, і для цього треба така політика, що регулюватиме здоров'я, життя і смерть, їхні умови. Вона втручатиметься і визначатиме норму. Таким чином, біополітика «прагне ставитися до «населення» як до безлічі живих істот, що співіснують, які наділені конкретними біологічними і патологічними рисами, отже, відносяться до сфер специфічних знань і технік» [68, с. 148].

У контексті біополітики ядерними поняттями є норма/відхилення, дисципліна, біовлада. По-перше, як зрозуміло стає з різних праць Фуко, влада такого штибу вибудовує з населення суспільство з потрібними кількісними показниками чисельності, смертності, народжуваності і т.д. У книзі «Наглядати й карати» Фуко підкреслює: «Слід припинити описувати дію влади самими негативними термінами: влада «відлучає», «придушує», «усуває», «цензурує», «абстрагує», «маскує», «ховає». Насправді влада створює: вибудовує реальність, продукує царини об'єктів та ритуали істини» [69, с. 289]. Виходячи з цього, влада не просто користується знаннями, аби чинити вплив; знання і є владою. Інститути, у першу чергу наукові, виробляють норму, паралельно визначаючи відхилення. Нормалізація стала знаряддям влади [69, с. 275-276], що здійснюється в різних дисциплінарних просторах. Серед форм таких владних механізмів: бінарний поділ і таврування, примусове визначення, диференційний розподіл [69, с. 296]. За хрестоматійний фукіанський приклад візьмемо чуму. Неінтегровані в суспільний простір, ізольовані в окремому місці проживання за нормою здоров'я, яка породжує свій дисциплінарний простір, у якому панує окрема дисципліна, – Фуко бачить у цьому політичний феномен. «Вигнання прокажених і арешт зачумлених уособлюють дві різні політичні мрії. Перша з них – мрія про чисту громаду, друга – мрія про дисципліноване суспільство» [69, с. 295]. Зрозуміло, із сучасної перспективи «зачумлені» швидше алегорія, і її наповнення залежить від того, хто займається нормалізацією – від влади. Фуко навіть допускає, що влада прагне стану

«чуми», аби встановлювати дисципліну, визначати норму: «Політична мрія про чуму ... не маски, що їх одягають і скидають, а приписування кожному його «справжнього» імені, «справжнього» місця, «справжнього» тіла і «справжньої» хвороби» [69, с. 294]. Особлива сила біовлади в тому, що дисципліна будує владні відносини «не над множиною, а безпосередньо в ній» [69, с. 325]

Аби бути ближче до самого предмету дослідження, для демонстрації вищеописаних явищ візьмемо кейс нормалізації гомосексуальності. Наука, диктуючи психічну норму населення, не оминала й сексуальність. Ірвінг Бібер, психолог минулого століття, провів сумнівне дослідження, де вибірку становили попередньо пацієнти психлікарень, у результаті якого вивів, що гомосексуали є психічно хворими, які піддаються лікуванню й потребують його. Через два роки після його проведення Американська психіатрична асоціація, взявши висновки Бібера за основу, установила гомосексуальність за відхилення в термінах Фуко, а в документації – внесла в список розладів; відповідно, нормалізувала гетеросексуальність. Звісно, гомосексуальність між нормою і девіацією крізь століття заслуговує на окремі дослідження (з них наприклад, Даг Ейстейн Ендшю з його роботою, що розглядає статеві зносини «від балу цноти до благословенної гомосексуальності» [28]). Проте, як відомо, ХХ століття було дуже мінливим, наповненим бурхливою політичною боротьбою, науковими відкриттями й дослідженнями. З одного боку, проводили інші експерименти, де отримували обернені до теорії Бібера результати (до прикладу, Евелін Гукер), з іншого – відбувались потужні політичні демонстрації, зокрема з вимогою депатологізації гомосексуальності. Найпершим кроком у цей бік стало виключення АПА в 1973-му гомосексуальності як такої зі списку психічних розладів [54]. Отже, визначення норми/відхилення, по-перше, змінне, по-друге, є особливим знаряддям влади, по-третє, несе політичний зміст.

Потім, важливо визначити місце тіла й тілесності у філософії Фуко, наближуючись до пристального розгляду сексуальності. Фуко вважає, що

саме «протягом класичної доби сталося справжнє відкриття тіла як об'єкта й мішені влади» [69, с. 186]. По суті, як було сказано, біополітика розглядає населення як сукупність тіл, влада над народонаселенням – означає владу над тілом нації. І саме фізичні тіла відмежовують від суспільного простору, саме їх піддають покаранням, тортурам, ув'язненню, саме від них очікують коректної поведінки, мови, проявів тієї ж сексуальності. Саме фізичні тіла гомосексуалів віддавали на медикаментозне й експериментальне «лікування».

Людину, а скоріше її тіло підкорюють у дрібницях, здавалося би, на точкових потребах, але потім дріб'язкові вимоги узгоджуються з уже існуючими і формують «мікрофізику влади», «нову політичну анатомію» [69, с. 189-190]. «Дисципліна формує тіла покірливі» [69, с. 189], що дозволяє владі у свою чергу будувати концепти «тіло - зброя», «тіло - інструмент», «тіло - машина» [69, с. 209].

Чи не найперше в дисципліні, це «розподіл індивідів у просторі» [69, с. 193], а різні простори, на думку Фуко, можуть бути потрактовані як різні види влади [67, с. 224]. Сама архітектура пронизана наглядом, у тому числі й за сексуальністю: «У випадку воєнного училища про боротьбу з гомосексуальністю й онанізмом кричать навіть стіни» [67, с. 225]. Навіть план сімейного житла має специфічний поділ з окремим відведенням для «продовження роду» місцем, з можливістю контролювати дітей фізично, зокрема й дитячу сексуальність, на яку часто звертає увагу Фуко.

Нагляд за сексуальністю і слідкування за тілами, якщо говорити в категоріях Фуко, насправді за результат мають не мінімізацію, а лише посилення жадання тіла. З боку влади інструменти контролю еволюціонували через це від придушення до стимуляції. Як відповідь на бунт сексуального тіла, влада експлуатує еротизацію як економічно, так і ідеологічно. Ми отримуємо звідусіль меседжі (здебільшого як продукт, тобто за гроші), якою має бути сексуальність, яким має бути наше тіло [67, с. 163].

Утім, ані ця боротьба не має кінця, ані політика не зможе дати вичерпну відповідь на проблеми тіла й сексуальності зокрема: «вона [сексуальність] не існує без стосунків до політичних структур, вимог, законів та регламентацій, які мають для неї першорядну важливість; і все ж таки від політики не можна буде чекати створення таких форм, в яких сексуальність перестане бути проблемою» [68, с. 58].

З іншого боку, Фуко говорить про дисциплінарний кризис, що настав у індустріально розвинутих суспільствах: у них з геометричною прогресією з'являються все нові категорії людей, що не підвладні дисципліні. Суспільство атомізується, що заважає так ефективно справляти на нього владу, як це було раніше [67, с. 320].

Отже, Фуко є теоретиком біополітики, яка розглядає населення біологічно, як популяцію, що має бути унормованою, вибірковою, кількісно і якісно регульованою. У таких умовах як ніколи проявляється владна функція знання. Влада-знання створює норму й реалізує її у певному дисциплінарному просторі. «За дисципліною прозирає влада Норми» [69, с. 275]: установлення, що є нормою, і що – відхиленням, є чимось більшим за медичні, наприклад, показання, насправді це сильний політичний інструмент. У центрі цих процесів – тіло. «Покірливе тіло» працює за інструкцією, його розподіляють у простори, за ним стежать, ним маніпулюють. Його стимулюють до потрібного виду й форми, економічною еротизацією зокрема. Слова Фуко «немає нічого більш матеріального, фізичного, тілесного, аніж здійснення влади» [67, с. 164] могли б слугувати тут висновком.

1.3. «Історія сексуальності» М. Фуко.

Спершу варто зауважити, що в назві йдеться саме про «історію», а не «філософію сексуальності». Фуко все ж мав на меті в запланованому шеститомнику бути переважно істориком – так зазначають французькі журналісти, дослідники його творчості Ерік Ешіманн і Матьє Потте-Бонвіль.

Якщо слідувати їхнім словам, Фуко таким підходом «руйнував філософію», «похитнув канонічні філософські концепції» [77].

На жаль, Фуко не вдалося сповна втілити в життя свій першопочатковий задум. Його не стало в 1984-му. Хоч він і протестував проти посмертних публікацій, третій і недописаний четвертий томи вийшли друком опісля смерті Фуко. Правду кажучи, причиною скорочення кількості томів була не тільки смертельна хвороба, але й зміни вектору дослідження, про що сам філософ зізнається у вступі до «Використання задоволень», тобто до другого тому. Трансформації зазнали як постановка проблемних питань, так і структура робіт. Фуко хотів зобразити історію сексуальності як «форми досвіду» [81, с. 2], але в ході дослідження схилився до «[його] реорганізування навколо процесу повільного формування герменевтики себе, що розвивалася протягом античності» [81, с. 4].

За місяць до виходу першого тому Історії сексуальності (а саме в листопаді 1976-го) Фуко в есеї «Захід і політика сексу (в інших перекладах - статі)» зазначив, що основною його ціллю до написання є представити інший погляд на владу й сексуальність, аніж про це прийнято думати. «Говорячи про владу, ми спонтанно уявляємо її собі як закон, як інтердикт [interdit], як заборону [prohibition] і придушення, і виявляємося дуже беззбройними, коли мова йде про те, щоб простежити владу в її позитивних механізмах і ефектах. Варто було б написати історію сексуальності, яка б упорядковувалася не ідеєю влади-репресії, влади-цензури, але – ідеєю влади-ініціації, влади-знання, варто було б спробувати виявити такий режим примусу, задоволення та дискурсу, який був би не стримувальним [inhibiteur], але визначальним [constitutif] для такої складної галузі, якою і є сексуальність» [80].

Як уже було згадано, Фуко є піонером у дослідженні дисциплінарних просторів. Очевидно, це стало також інструментом для контролю за сексуальністю. «Нормалізована» сексуальність є «конфіскованою на користь сім'ї, що скріплена шлюбом», «повністю поглинута серйозністю функції відтворення» [81, с. 9-10] і закривається в батьківській спальні – простір

сексуальності «в законі». Можна було б додати в дусі Фуко, що її дисциплінарний час – відповідно ніч (читаємо як темрява), що знову-таки говорить про навмисне приховування проявів сексуальності. І коли Фуко описує нагляд за дитячою сексуальністю в освітніх закладах 18 століття, він цитує список правил, які свідчать про постійний нагляд за дитячою сексуальністю, якої при цьому ніхто не визнає. Серед таких знаходимо: «Ліжка повинні бути відгороджені один від одного перегородками заввишки два метри. Спальні мають бути освітлені протягом ночі» [81, с. 39] (тобто, темрява як дисциплінарний час для проявів сексуальності виринає з цього простору). На противагу цьому, останніми роками час від часу в Німеччині підіймають питання так званих кімнат для пізнання свого тіла в дитсадках [Körpererkundungsräume], які слугуватимуть простором для вираження дитячої сексуальності. По-перше, ганноверський випадок, про який розповідає ZDF [85], показує, що Міністерство культури не давало подібної дирекції закладам освіти, така концепція не реалізовується в дитсадках, а подібні ініціативи будуть негайно згорнуті, адже підважують благополуччя дитини. По-друге, показово, що про такі кімнати пишуть переважно правопопулістські медіа, такі як Fox News [87], Tagesspiegel [82], Junge Freiheit [83], Die Tagespost [95] та інші. Зрештою, цікавим є не стільки правдивість концепту, скільки він самий як протилежна ідея у контексті дисциплінарних просторів за Фуко.

Для сексуальності, що не є «нормалізованою» (а сюди входять головним чином стосунки, що не ведуть до народження потомства), місця або не має бути взагалі, або все ж ці «неузаконені форми сексуальності» поміщають до окремих дисциплінарних просторів – у публічні будинки й божевільні. Це – «місця терпимості» [81, с. 11] відхилення від норми (що цікаво, французькою дім розпусти буквально «дім терпимості» – *maison de tolérance*).

Розуміти владу виключно репресивно – легкий шлях. Відповідно, на придушенні сексуальності концентруються, за Фуко, здебільшого через те, що аналіз з такої перспективи неускладнений. Дослідник апелює до

виведеного раніше поняття влада-знання, стверджуючи, що «справа знання, яке про нього [секс] отримують, і [справа] права про нього говорити – виявляється пов'язаною з честю якоїсь політичної справи» [81, с. 13]. Таким чином, той, хто має знання й «сміливість» говорити про секс стає автоматично поза владою німоти й сліпоти, перетворюється на відступника, і в цьому його насолода, і якщо хочете, влада. Над цим і іронізує Фуко, бо таке суспільство «багатослівно говорить про своє власне мовчання» [81, с. 16]. Йому просто-напросто вигідно триматися дискурсу репресованої і замовчаної сексуальності, аби було що визволити й сказати.

Проте він ні в якому разі не заперечує «замаскованість» сексу, заборони, контроль, невизнання, що в принципі є очевидним із самого фукіанського аналізу, що передував твердженню про багатослівність. Основна думка Фуко тут – заборона не має бути конституювальним елементом цього дискурсу. Як владу, так і історію сексу не можна бачити в основі через негативні механізми. Відомо, що ідентифікація «я-не» свідчить про несамість, зумовлює залежність від заперечення. Фуко ж націлений «шукати інстанції виробництва дискурсу [сексу] (які, звичайно ж, залишають місце і мовчання), інстанції виробництва влади (функцією яких іноді є й заборона), інстанції виробництва знання (які часто вводять у обіг усякі незнання та систематичні помилки)» [81, с. 27]. Раніше вивівши термін «влада-знання», він ускладнює його компонентом задоволення: так званий режим «влади-знання-задоволення» і є основа дискурсу сексуальності.

Ближче підібравшись до взаємозв'язку влади і задоволення, бачимо його як подвійний імпульс, як так звану «нескінченну спіраль», що в основі соціальних сценаріїв – між наглядачем і наглядованим. «Задоволення – чинити владу, яка розпитує, наглядає, вистежує, шпигунить, обшукує, обмацує, виводить на світло денне; а з іншого боку – задоволення, яке розгоряється від того, що йому доводиться уникати цієї влади, від неї тікати, її обманювати або маскувати. Влада – яка дозволяє полонити себе саме тими задоволеннями, які вона переслідує; і поряд з нею – влада, яка стверджує

себе в задоволенні себе демонструвати, у задоволенні спокушати або чинити опір» [81, с. 62]. Фуко стверджує тут причинний зв'язок до появи диспозитивів сексуальності.

Якщо дивитися на XVII століття окремо від інших, можна погодитися з репресивними теоріями, але коли фокус охоплює минулі століття комплексно, у вічі впадає не стільки мовна «цензура», що диктує шепотіти саме слово «секс» на вухо, або ж уникати справжньої назви, загадково кажучи «це»; скільки розкручування дискурсу, усе глибше проникання його в інші сфери, скрупульозніша деталізація. І «сприятливим середовищем» розмноження цих дискурсів є саме таке, де чиниться влада – бо насправді це не незалежне явище, а її прямий інструмент здійснення. Фуко за приклад наводить нові вимоги до християнських сповідей, що мали стати частішою і відвертішою практикою ідеального християнина. «Цензура сексу? Швидше, була розміщена апаратура для вироблення дискурсів про секс,— дедалі більше дискурсів, здатних функціонувати і діяти у його економіці» [81, с. 92].

Це вироблення дискурсів започатковано неспроста, не самоцільно, але з метою спрямовувати явище у «потрібне» русло, керувати сексом. Знову-таки, мова не про придушення, а саме про навмисну реорганізацію, накопичення ресурсу. Фуко називає це «поліцією сексу» [81, с. 35], інструментом якої є не кийок, але публічні дискурси.

Із цього логічно випливає взаємозв'язок біополітики й нарощення дискурсів про секс. Бажаючи контролювати населення як живий організм, що народжується і народжує, хворіє (у тому числі на ЗПСШ) та врешті помирає, стає зрозумілим, що в центрі цих уже політичних проблем – статеві стосунки. Сексуальна поведінка піддається аналізу, з неї намагаються вичавити продуктивність, перетворити її на «узгоджену економічну та політичну поведінку». Підвалини расистських ідеологій, що цікаво, ґрунтуються на цих теоріях. Користуючись фукіанськими тезами з «Наглядати й карати», виходить, що сексуальна, зокрема, «дисципліна може зменшити «некорисність» масових феноменів: ослабити те, завдяки чому множиною

значно гірше керувати, ніж одиницею; ослабити те, що опирається використанню кожного з елементів множини та їхньої сукупності; ослабити те, що в множині загрожує знищити таку її перевагу, як чисельність» [69, с. 323-324].

Фуко звертається до минулого, у якому однією з форм права меча було право на смерть, вірніше на її заподіяння, на примус іншому померти. Така влада над життям різниться від сучасної, вона сконцетрована довкола дисципліни й «покірних тіл», і може бути названою «анатомо-політикою» [81, с. 183]., коли як «біополітика» формується навколо тіла не машини, але роду, самого життя в мініатюрі, носія біологічних процесів. Тепер навіть заподіяння смерті відбувається в ім'я життя, наприклад, раніше публічна страта – задля пишноти покарання, таке собі здійснення права суверена на смерть, то зараз, по перше, смертна кара втрачається у багатьох країнах, потім – вона або інше суворе покарання, як наприклад позиттєве, – не заподіяння смерті, але відчуження порушника від життя, задля життя інших членів суспільства. Війна тепер – не стільки для вбивства «невірних», як для життя свого населення, що працює і з боку агресора. Наративи, поширювані російською стороною, найчастіше стосуються не вбивства «нацистів», але порятунку життя то росіян від наступу НАТО, то «російського» населення в Україні від «нацистського режиму». Зміщуються саме акценти, адже очевидно, що перелічені сфери містять два боки, «право на смерть» і «владу над життям».

Біополітика й анатомо-політика як дві осі перетинаються в сексі, «це доступ одночасно і до життя тіла, і до життя роду. Ним користуються і як матрицею дисциплін тіла, і як принципом регуляції населення». Далі, Фуко пов'язує «символіку крові» [81, с. 194] (її пролиття, її ритуальність, її чистота) з «аналітикою сексуальності»: «починаючи з другої половини ХІХ століття тематика крові виявилася покликаною воскресити і підтримати всією своєю тяглою історією той тип політичної влади, який здійснюється

диспозитивами сексуальності». Тут знаходять свій початок як євгеніка нацистів, так і расизм загалом.

Неможливо не згадати й питання капіталізму. Саме біовлада дала йому розвиток, зробила інвестицію в живе тіло. Капіталізм же націлювався на виробництво «істинних» дискурсів про секс. Він модифікує сексуальність.

Отже, М. Фуко представив програмове дослідження сексу й сексуальності, зокрема в політичному й владному спектрі, хоч і намагався бути саме істориком у своїй роботі. Він продовжує обґрунтовувати свою нерепресивну теорію влади, пояснюючи, що історія сексуальності розвивалася не на репресіях, а форми влади над сексуальністю – аж ніяк не виключно заборона. Сексуальність була поділена на категорії нормалізованої й неприродної, для яких були назначені різні простори й часи. Проте такі механізми лише стверджували наявність того, що намагались контролювати, і множили явища. Розмова ж про замовчуваність – політична маніпуляція, задля відступу від сконструйованої мовчазної фортеці, для героїзму цього вчинку порушення тиші, для відчуття звільнення. У цьому іронія диспозитиву сексуальності. Фуко впевнений: «ми живемо в суспільстві «сексу», або ж правильніше, у суспільстві «сексуальності». Дискурси сексуальності продукуються все швидше й швидше, тепер у цьому не останню роль займає капіталізм. Вони стоять не на негативних механізмах, але на режимі «влади-знання-задоволення». Буквально, той хто має знання про секс, має і владу; між владою і задоволенням – подвійні зв'язки, що будують диспозитив сексуальності. Розкручування все нових і нових дискурсів – це специфічний інструмент здійснення влади, що спрямовує секс у потрібному політичному векторі. Базовий приклад – євгенічні програми за Гітлера.

Так що секс зі статевого акту став актом політичним, «ставкою у грі між Державою та індивідом, причому ставкою публічною; ціла мережа дискурсів, знань, аналізів та розпоряджень зробила туди свої вклади».

1.4. Той, хто «забув Фуко»: Ж. Бодрійяр, його розуміння сексуальності, погляд на порнографію.

У відповідь на фукіанську нерепресивну теорію Жан Бодрійяр пише твір з гучним заголовком «Забути Фуко». Станом на 1977-ий рік М. Фуко вже був часто цитований науковцями й філософами, уже мав певну репутацію серед інтелектуального кола, коли видатні роботи Ж. Бодрійяра про мовчазну більшість чи симулякри будуть написані й опубліковані пізніше. Видати таку критику зі сміливою викличною назвою було навіть у певному сенсі ризиковано. До публікації в журналі «Критика», де Фуко був членом редакції, роботу не допустили й друком вийшла окрема брошура.

Прямого діалогу між двому філософами не відбулось ніколи. Проте М. Фуко не просто обрав тактику ігнорування, він явно негативно відреагував на бодрійярівську творчість. Коли його запитали, що він думає про «Забути Фуко», він відповів фразою: «Бодрійяр? Я навіть не можу згадати такого». Згодом у листах М. Фуко неоднозначно відгукнувся без прямої апеляції до Ж. Бодрійяра: «усіх цих людей, нездатних працювати на себе та серйозно дискутувати, [які] шукають існування лише в полеміці, доносах, страхах» [91]. Назва спровокувала й ряд статей із пов'язаними назвами: «Пробачити Фуко, забути Бодрійяра» [90], «Пам'ятати Фуко, пам'ятати Бодрійяра» [94]. Утім, Ж. Бодрійяр не залишився «ноунеймом» і посів своє місце у французькій і світовій філософії.

Коли Ніцше пише, що «Бог помер», Ж. Бодрійяр припускає «смерть сексу». «З сексом усе так, як і з політикою: «Ви пам'ятаєте, у 68-му, потрібні були страйки та барикади, промови та каміння, щоб стали визнавати, що все – політика. Поширення порнографії, яке у відповідь на заборони тільки посилюватиметься, змусить їх побачити, що все – сексуальність» (Арт Прес, номер про порнографію). У цьому подвійний абсурд (усе – політика, усе – сексуальність): паралельний абсурд двох гасел, висунутих у той самий час, коли політика перестає існувати, коли сам секс регресує і зникає як стійкий референт у гіперреальності «звільненої» сексуальності» [7, с. 42].

Ж. Бодрійяр впевнений, що Фуко не бачить наявної спіралі симуляції сексуального, а запропонована «влада-знання-задоволення» не влаштовує першого нівелюванням бажання. Окрім цього, критика спрямована й на генезу дискурсу сексуальності, який обґрунтовує М. Фуко, адже немає опису, що було до його появи: «Народження сексуальності та сексуального дискурсу, подібно до народження клініки та клінічного погляду, відбулося там, де до цього не існувало нічого» [7, с. 56].

Окрім тез про те, що сексуальність – лише «монтаж», «симулякр», провокативних формулювань, що сучасне суспільство є «культурою поспішної еякуляції», Ж. Бодрійяр в основному не погоджується з М. Фуко саме в понятті влади. Вона не «розподіляюча, векторна, магнетична», але «циклічна, обмінна» [7, с. 70-71]. Знову-таки, бодрійярівська критика робить зауваження за відсутність свого специфічного погляду у фукіанській теорії: очевидно, що М. Фуко не міг говорити про симулякр влади, а цього не вистачає Ж. Бодрійяру [7, с. 68]. Як і сексуальність, Ж. Бодрійяр називає владу ілюзією [7, с. 89], він визначає кінець як сексу, так і влади.

Хоча в певних місцях твір виглядає як критиканство через зведення явищ до кінця, смерті, не-існування, симулякру-симуляції, погляд Ж. Бодрійяра має місце бути, та й згодом філософ розвинув свою провокативність ще далі. М. Фуко помер, а Ж. Бодрійяр продовжив «дразнити» публіку. У «Прозорості зла» 1990-го він визначив наявний суспільний стан пост-оргійним: уже все відбулося, у тому числі сексуальна революція, повалення тоталітарних режимів (СРСР уже було важко назвати тоталітарним і йому лишилися лічені місяці), звільнення як явище уже сталося, тепер – життя після вибуху. Ж. Бодрійяр знову звертається до парадоксу все-ніщо: «Все сексуально, політично, все естетично. [...] У той же час все стає сексуальним, все є об'єктом бажання: влада, знання — все тлумачиться в термінах фантазмів і відштовхування; сексуальний стереотип проникнув усюди. І одночасно все стає естетичним: політика перетворюється на спектакль, секс — на рекламу та порнографію [...] Коли все політично, ніщо більше не політично, саме це

слово втрачає сенс. Коли сексуально все, ніщо більше сексуально, і поняття сексу неможливо визначити. Коли все естетично, ніщо більше не є ні прекрасним, ні потворним, навіть мистецтво зникає. Це парадоксальний стан речей, що є одночасно і повним здійсненням ідеї, це досконалість сучасного прогресу, та його заперечення, ліквідація за допомогою надлишку, розширення за межі можна охарактеризувати одним образним виразом: трансполітика, транссексуальність, трансестетика» [10].

Транссексуальність Ж. Бодрійяр мислить у ширшому контексті як штучність, заміна не просто біологічна, тобто окремого органу, але й на символічному рівні, заміна знаків. «Ми всі транссексуали», підмічає Ж. Бодрійяр через повсюдну залученість до нового світу символіки, де безладний пошук ідентичності, множинність бажань і маскарад ідеологічних переконань, і до вибору предстає все одразу. У цьому солідарні сексуальність і політика, «транссексуальність і трансполітика об'єднуються в одній і тій же іронічній байдужості [...] не лише сексуальна, а й політична культура перейшла на бік маскараду» [10]. Секс, як і політика, проник усюди; усе сексуальне й усе політичне проникло в нас, нерозрізнено й нерозбірливо, так що кожен з нас транссексуал і трансполітик, у масках різних сексуальностей і різних політичних ідей.

Іншим вартим уваги концептом Ж. Бодрійяра є поняття гіперреальності. Ще в «Забути Фуко» він згадував порнографію як «парадоксальну межу сексуального», що носить у собі «гротескний гіперреалізм» [7, с. 43]. Відсутність непоказаного в порнографії доводить до нищення ілюзії бажання, до тиражування штучності. Така порнографічність проникає в усі сфери, і світ стає гіперреальним. [8]. У «Фатальних стратегіях» Ж. Бодрійяр надає таке визначення: «Сексуальність розчиняється не в сублимації, придушенні та моралі, а в набагато сексуальнішому, ніж секс, – порно. Порно - це сучасна гіперсексуальність гіперреального» [9, с. 13]. Частка «гіпер» очевидно вказує на надлишковість, істиннішість істинного, перебільшену візуальність. Така карикатура своїм існуванням каже про паралельне існування справжнього

портрету, але цінність справжнього цим втрачається [9, с. 83]. Ж. Бодрійяр іде далі й бачить порнографію не лише у візуальних продукціях сексу, але й загалом у наявній комунікації й обміні інформацією. Кожен став постійним глядачем, слухачем, споживачем – радіо, баннерів, екранів гаджетів, де інформація гіпердоступна, гіпермобільна, гіпервільна. Сучасність, таким чином, наскрізь порнографічна, ми бачимо більше, аніж мали б насправді.

Це підводить до есею «Порнографія війни» [6], де Ж. Бодрійяр вкотре не відступає від провокативності тем і висловів і закидає подіям 11-го вересня 2001-го року відверту порнографічність. Тепер війна – не лише війна, і насилля – не лише насилля, вбивство має бути демонстровано, візуалізовано повністю і до кінця. Це все – порнографія, «крайня форма ницості війни». Питання справжності чи фальшивості не стає на порядок денний, фотограф – не доповідач про [...], але співучасник, сам по собі діяч, оскільки їхня жорстокість – невід'ємна частина жорстокості війни. Візуалізація створила «порнографічне обличчя війни».

Отже, оглянути філософія Жана Бодрійяра є багат шаровим представленням його концептів і поглядів. Критика М. Фуко не стрижень творчості, але перші кроки в провокаційному векторі Ж. Бодрійяра. Останній критикує М. Фуко за перебільшеній концентрації на владі та дисципліні, коли в постмодерному суспільстві влада більше не функціонує через репресивні механізми, але через симуляцію і гіперреальність. Сексуальність стала симульованою, що означило втрату своєї автентичності та занурення до світу знаків і образів. Поряд з тим, поняття трансполітичності у Ж. Бодрійяра пов'язане з утратою традиційної значущості й автентичності політичних подій, що трансформувалися в медіа-шоу. Порнографія як символ гіперреальності, не просто прояв сексуальності, але демонстрація її ексцесивного і симульованого характеру. Так що політика, включаючи політичне насилля, стали наскрізь порнографічними.

Аналізуючи сучасне суспільство, Ж. Бодрійяр таким чином постійно підкреслює, що ми живемо в епоху, де симулякри і симуляція визначають

наше розуміння світу, замінюючи справжню реальність своїми ілюзорними образами.

1.5. Біополітичний концепт «голого життя» Дж. Агамбена.

Як пише сучасне українське інтернет-видання «Критика», центральна робота Джорджо Агамбена «Homo sacer. Суверенна влада й голе життя» є «інтелектуальним бестселером, перекладеним близько тридцятьма мовами» [23]. У центрі погляду філософа знаходиться так зване «голе життя, тобто життя homo sacer, якого можна вбити, але не можна принести в жертву» [1, с. 16]. Дж. Агамбен доводить політичність цієї концепції.

Голе життя Дж. Агамбена – наскрізний біополітичний концепт. Слідуючи словам італійського філософа, примітимо, що політика перетворилась на біополітику ще спокон віків. Переключення фокусу на біологічне життя відкриває зв'язок влади й голого життя, а «виробництво біополітичного тіла і є справжньою діяльністю суверенної влади» [1, с. 13]. Сексуальність – один із ликів голого життя [1, с. 153].

Дж. Агамбен звертається до творчості Маркіза де Сада, щоб проілюструвати зв'язок голого життя й сексуальності. Садівське голе життя – «політичний театр, в якому тілесне фізіологічне життя зображується через сексуальність як суто політичне явище» [1, с. 171]. Сад описує не лише шокуючі вульгарні сцени злягання, але колективну організацію, а значить політичне утворення, де все ґрунтується тільки на голому житті. Владні взаємозв'язки між садистом і мазохістом Дж. Агамбен знаходить симетричним до конфігурації понять homo sacer і суверена. На думку автора, твір де Сада втілює «біополітичний» сенс сексуальності. [1, с. 171]

Дж. Агамбен безсумнівно зауважує, що між біологією і політикою більше неможливо обрати щось одне, тіло політичне завжди тіло біологічне, і ці значення нерозривні: «нам більше недоступний класичний поділ на zoe і bios, на приватне життя і політичне буття, на людину – живу істоту, яка мешкає в домі, і людину – суб'єкта політики, яка живе в місті» [1, с. 237-238].

Утіленням *homo sacer* є біополітичне тіло Заходу – його творять тіла підданих, що їх дозволено вбивати [1, с. 160].

Отже, філософія Джорджо Агамбена акцентується на концепції «голого життя» (*homo sacer*) і її зв'язку з біополітикою та сексуальністю. Поняття *homo sacer* відображає життя, позбавлене політичних прав і значення, підкреслюючи його вразливість і залежність від суверенної влади. Дж. Агамбен вказує на політичний аспект цього поняття, де голе життя стає об'єктом біополітичного контролю. Політика ж завжди була біополітичною. Агамбенова філософія демонструє, як біополітика проникає в усі сфери життя, включаючи сексуальність, і показує, що сучасна влада функціонує через контроль над біологічним існуванням людей.

1.6. Від поп-культури до порнографії: нариси Славоя Жижека про сексуальність. Політична сексуальна фантазія.

Розглянуті на початку фройдомарксистські тенденції знайшли свій відбиток і пізніше, у сучасному філософі Славою Жижеку. Йому можна приписати і психоаналітичний марксизм, і стовідсотковий лаканізм, у певній мірі навіть гегельянство. С. Жижек відомий контраверсійними заявами, оглядами продуктів поп-культури, дослідженнями порнографії, закликами повернути ядерну зброю Україні. ББС використовує його фразу «Я завжди ненавидів Достоевського» за заголовком до статті від 2 червня 2024-го року, коли в інтерв'ю він продовжує «Мені більше подобається Толстой» [52].

У «Метастазах задоволення» С. Жижек задається питанням, де шукати «насолоти як політичний фактор» [30 с. 7], він приписує їй метастази подвійного характеру, політичні й статеві. В обох частинах проводиться зокрема спроба культурологічно-політичного аналізу постаті жінки. При цьому потрібно зважати на «чоловічий погляд» і його очевидну деформацію.

«Жінки не існує», гучна фраза Ж. Лакана не раз трапляється на сторінках жижеківських робіт. Це фантомна фігура, ідея фікс, злам між галюцинацією і реальністю [31, с. 140-143]. Поруч з тим формується «Інша Жінка», яка

неможлива, смертоносна, заборонена, при тому «настільки, наскільки вона не існує» [31, с. 146]. У ній «неможлива-недосяжна субстанція задоволення» [31, с. 148], це бажання Іншого. Бажання ховає свій глухий кут за фантазією, яка у свою чергу лише «вигадка, що маскує дефект, нецілісність у символічному порядку, є завжди партикулярною», її гідність – у «ілюзорному, вразливому, безпорадному характері» [31, с. 272].

Жижек вдається до розгляду фантазій, у тому числі й таких, що в якомусь сенсі можуть бути названі як «політичні сексуальні». На думку філософа, різниця поміркованих і радикально налаштованих правих тут у тому, що перші не говорять відкрито про наявну політичну сексуальну фантазію, але й не можуть бути помислені без неї. Радикалам же притаманна пряма адресація подібного меседжу спільноті. Праворадикальний тоталітаризм Жижек трактує як «коротке замикання ... між ідеологічною сигніфікацією, що продукується символічним кодом (великим Іншим), та фантазіями, за допомогою яких великий Інший ідеології приховує свою нецілісність, свою нестачу» [31, с. 310].

Тут варто виділити згадані Жижеком «сексистські фантазії про загрозу, яку для чоловіків становить неконтрольована «звільнена» жіноча сексуальність» і «фантазії про те, що «інший» – ворог – намагається вкрати у нас наше задоволення». У цьому контексті розглянемо за приклад твори представника білих націоналістів Америки, Девіда Лейна, що створив кодовий знак праворадикалів «14/88», де 14 – кількість літер, що містить клич «Because the beauty of the White Aryan woman must not perish from the earth» («Адже краса Білої Арійської жінки не має зникнути з лиця землі»), 88 – апелюють до його твору «88 заповідей» [86, с. 36]. З останнього, під пунктом 37, знаходимо: «Та раса, чиї самці не будуть боротися до смерті, щоб зберегти і спаровуватися зі своїми самками, загине. Будь-який білий чоловік зі здоровими інстинктами відчуває огиду й відразу, коли бачить жінку своєї раси з чоловіком іншої раси. Ті, хто сьогодні контролює ЗМІ та справи західного світу, вчать, що це неправильно і ганебно». Таким чином, чоловік

іншої раси є тим самим «іншим», що забирає задоволення, а право жінки на стосунки з будь-ким – загроза расі/нації. У нарисі «Секс і жінки» [86, с. 230] Лейн відмічає капіталізованість сексу, отже, не тільки представники інших рас, проте й капіталісти, представники ЗМІ й «шкідливих» ідеологій є відчужувачами задоволення: «Секс використовується для продажу всього, від автомобілів до цирконів. Це сила жінки і прокляття чоловіка. Це каталізатор у «битві статей». Звільнення жіночої сексуальності автор прирівнює до кастрації білих чоловіків.

Іншим показовим твором Лейна можна виділити повість під назвою «KD Rebel» [86, с. 61] (де KD означає the Kinsland Defenders, у російськомовному перекладі побутує назва «Белые повстанцы Скалистых гор», перекладу українською немає). У ньому можна виділити два простори, утопічний («Kinsland») і антиутопічний («землі, які були раніше США»: System territory, або Zionist Occupation Government, ZOG). У термінах Жижека, перед нами цільне ідеалізоване зображення сексуальної фантазії білих націоналістів. США повністю захоплені сіоністами, білий чоловік – «ворог народу», бути темношкірим – почесно, процвітає сфера порнографії, технологічний прогрес витіснив природу, що ж стосується жінок, то «менше одного відсотка населення Землі становили білі жінки дітородного віку або молодші, які не поєднувалися з небілими». Паралельно цьому простору організований «білий осередок», куди сепарувались «незгодні». Сюжет будується на тому, що двоє представників відступників від «ідеології расового змішання» вчергове (тобто це традиція) вирушають захоплювати жінок, яких «запрограмували» до панівного порядку. Як і в раніше згаданому нарисі «Секс і жінки», Лейн транслює думку, що 1) білі націоналісти не вважають жінок винними в їхніх ліберальних поглядах, скільки розповсюджувачів ліберального дискурсу; 2) жінка має бути захоплена, і захоплення не має нічого спільного зі зґвалтуванням і тортурами, у чому переконують «расозмішувачі», але показує природний процес домінації чоловіка, при цьому він поважає білу жінку, як майбутню матір білих дітей.

Сцена захоплення представляє собою утрироване, деформоване й порнографічне зображення «звільненої жіночої сексуальності», а глядачі й організатори цього зображення – «інші» – набір негативних, огидних рис: власники порностудій, експлуататори жінок до порнобізнесу і до вживання психотропних речовин, розповсюджувачі кокаїну, і навіть ухилянти від сплати податків, при цьому не-білі. Вони й забирають задоволення білих чоловіків, відчужуючи від них білу жінку, тобто «правильний секс» і можливість відтворення «правильного» потомства.

Продовжуючи мову про фантазії, далеко не остання їхня роль у фундаментальному глухому куті демократії, про який говорить С. Жижек. Маркіз де Сад доповнює у своєму творчому світі здобуті Французькою революцією права людини ще одним, «правом на насолоду» (щось схоже на «право на секс», про який говорять інцели). Але звідси виникає суттєва заувага: «неможливо санкціонувати право на насолоду у формі «Кожен має право на здійснення його/її особливої фантазії!». Рано чи пізно ми заплутаємось у своєрідній самообструкції: фантазії за визначенням не можуть «мирно» співіснувати у певному нейтральному середовищі» [31, с. 290]. С. Жижек до прикладу наводить такі статеві зносини, які не приносять з фізіологічної точки зору жінці оргазму, але парадокс виникає, коли ця жінка вимагає права на таку специфічну насолоду через біль, чи маємо ми дозволити це, чи визволити її від мученицького способу. Насправді значення описаного ширше за одиничну перверсивну фантазію, це про демократичну експансію в інші культури, які дають цьому спротив, феміністичне визволення покритих хіджабом жінок – чи хочуть вони його знімати? У постановці таких питань водночас ж криється ризик переходу до відкритого віктимблеймінгу, отож потрібна межа, певний баланс. Так, через дисбаланс, притаманний демократії, С. Жижек пропонує встановлення «більш досконалої форми конкретної демократії» [31, с. 291].

Отже, Славою Жижек є доволі відвертим філософом сучасності, який міцно спирається на доробок Ж. Лакана, чию фразу «Жінки не існує», зокрема,

пояснює через структурну порожнечу, вказуючи на неможливість повного символічного представлення жіночності, будучи виключно продуктом фантазії чоловіка, символом його бажань і проєкцій. С. Жижек установлює конфігурацію взаємодії фантазії, бажання, Іншого. Він приписує праворадикальному тоталітаризму низку політичних сексуальних фантазій. До того ж, стверджує, що демократія стикається з фундаментальним глухим кутом через несумісність фантазій, коли проголошується право на задоволення. Жижеківські нариси розкривають складні взаємозв'язки між фантазіями, бажаннями і політичним, і як вони діють у демократії.

Висновки до розділу 1.

Отже, ХХ століття задало початок інтенсивному дослідженню взаємозв'язків політики й сексу. Перш ніж дійти до сучасних феміністичних і гендерних студій, упевнений шлях у бік розуміння цих явищ почався з поєднань ідей К. Маркса і З. Фрейда. І хоча з наукової точки зору результати психоаналітичних робіт минулого століття не мають доведеності, їхня значущість полягає у спробі, у започаткуванні вектору сексуального звільнення, у розгляді сексуальності як важливого аспекту суспільних відносин і влади. В. Райх, зокрема, вважав, що сексуальна репресія сприяє авторитарним структурам, сексуальні конфлікти роблять одиницю аполітичною, М. Горкгаймер і Т. Адорно доводять, що культуріндустрія репресує сексуальність і в ліберальному суспільстві, тоді як Г. Маркузе наголошував на необхідності сексуального визволення для подолання репресивних суспільних систем.

Мішель Фуко розробив теорію біополітики, яка розглядає населення як біологічну популяцію, що потребує нормування, лікування, кількісного і якісного регулювання. Установлення норм і визначення відхилень стає потужним політичним інструментом, виходячи за межі суто медичних показників. Центральним у цих процесах є тіло, яке підлягає контролю, маніпуляціям і регуляції, включаючи економічну еротизацію. Не дивно, що

М. Фуко досліджує далі сексуальність з політичної та владної точки зору, стверджуючи, що історія сексуальності не базується виключно на репресіях. Влада над сексуальністю реалізується не лише через заборони, а й через категоризацію на нормалізовану та неприродну сексуальність, кожна з яких має свої просторові й часові межі. Ці механізми контролю не просто обмежують, а й підсилюють і множать явища, які намагаються регулювати. М. Фуко наголошує, що ми живемо в суспільстві сексуальності, де дискурси сексуальності продукуються все швидше, під впливом капіталізму, де влада прагне регулювати біологічні аспекти життя людей, роблячи сексуальність центральним об'єктом політичного контролю та маніпуляції.

Ж. Бодрійяр критикує М. Фуко за надмірний акцент на мікровладах і дисципліні, стверджуючи, що в постмодерному суспільстві реальність замінюється симуляцією. Він розглядає транссексуальність як метафору змін і втрат автентичності, а порнографію – як прояв гіперреальності, де зображення замінюють реальний досвід, демонструючи сексуальність як симульовану і ексцесивну.

Дж. Агамбен, у свою чергу, був більше послідовником фукіанських біополітичних ідей, він акцентував на понятті «голого життя», тобто життя, позбавленого політичних прав і значення, яке стає об'єктом біополітичного контролю. Для нього політика завжди і повністю біополітична, де сексуальність є одним із проявів цього контролю.

С. Жижек, «живий класик», увібравши ідеї різних філософських напрямів, а щонайбільше апелюючи до Ж. Лакана, аналізує поняття фантазії і бажання Іншого, розглядає сексистські фантазії та уявлення про загрозу неконтрольованої жіночої сексуальності. Він показує, як ці фантазії формують політичні та соціальні структури, створюючи напруження між різними групами. Окрім того, С. Жижек підкреслює, що демократичне суспільство стикається з фундаментальним глухим кутом через несумісність фантазій різних груп при проголошенні права на задоволення.

Таким чином, виходячи з проаналізованих теоретичних концепцій, надамо визначення основним термінам роботи:

Сексуалізація політики – перетворення сексуальності на об'єкт влади через розробку форм контролю над народжуваністю, смертністю, здоров'ям населення.

Політизація сексуальності – перетворення сексуальності на специфічний спосіб здійснення політики, де політична агітація, пропаганда, імідж політичних лідерів та стратегії будуються на використанні сексуальних образів, меседжів і дискурсів.

РОЗДІЛ 2

СЕКСУАЛІЗАЦІЯ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ В ПЕРІОД НЕЗАЛЕЖНОСТІ

2.1. Початок незалежності – 2014 рік: огляд витоків і векторів руху

Україна, що отримала незалежність у 1991 році, очевидно, не починала з чистого листа, а мала подекуди травматичний бекграунд. Потрібно розуміти, що ядро проблематичності полягало не просто в експлуатації сексуальності задля державних цілей, але в тому, що сексуальність була об'єктом не-української влади. І навіть гірше, бажаний владою результат далеко не завжди був спрямований на виживання (тут варто згадати війни з радянською владою, Голодомор 1933-го й інші акції, спрямовані на знищення популяції українців).

Шлюб як політичний проєкт був притаманний не лише українським князям, але був широкою європейською історичною практикою, тому важко відслідкувати її вплив саме на нашу націю крізь плин століть. У загальному, також як більшість культур, українська культура тіла й сексуальності передбачала репродуктивну орієнтованість, що ілюструє навіть один-єдиний факт суспільної заборони на статеве життя жінки в менопаузі, коли вона більше не здатна до народження дітей [36, с. 183], а бездітність у фертильний період засуджувалася соціумом [36, с. 133]. Що стосується спроб установити окремішню українську державність на початку і аж до середини ХХ століття, зрозуміло, сексуальність не посідала перше місце серед проблем, з якими стикався народ без власної держави. Проте, певні ідеї контролю цього питання були притаманні теоретикам і навіть практикам українського націоналізму. Стрижневий твір «Націоналізм» Д. Донцова протягом усіх розділів переконує в потребі до розширення як «головного життєвого інстинкту» [27, с. 159], а інші ідеології, притаманні українцям, автор не лише згадує в негативній конотації словами «провансальство», «дегенерація», «опортуністичний» [27, с. 96], «плебеї» [27, с. 142], «наївний» [27, с. 102] і

так далі, але таврує їх «імпотентними» [27, с. 103, 159]. І хоча Д. Донцов, імовірно, використовує термін як латинське позначення неспроможності, не обов'язково статевої, останнє трактування не можна відкидати повністю, зважаючи на його яскраве біологічне розуміння держави як організму [27, с. 78], із законами життя й первісними інстинктами [27, с. 197], і на його постійні апеляції до думки біологів [27, с. 203]. Описуючи потребу експансії нації, Д. Донцов має на увазі не виключно приєднання нових земель і з ним нового населення, але чітко натякає на важливість розмноження для розбудови держави. «Відчуття насолоди, болю існують для того, щоб могли правильно відбуватися функції цього організму, щоб він міг жити, розмножуватися, міцніти та витримувати конкуренцію з іншими species» [27, с. 194] – Д. Донцов називає таке явище «хитрістю природи, щоб змусити одиницю коритися своїй меті» [27, с. 194]. Очевидно, до донцовського прикладу [насолада під час боротьби за владу] (хитрість природи) – експансія (мета), між рядками проступає логічний ряд [насолада під час статевого акту, оргазм] (хитрість природи) – розмноження, збільшення популяції (мета). Отож сексуальність для інтегрального націоналіста – лише елемент закону боротьби за існування, в ідеї, що «за людськими афектами криється хитра природа (або species), яка через них реалізовує свої цілі» [27, с. 203], сексуальність мислиться як річ, через яку реалізується життя нації як біологічного організму.

В ОУН-УПА сексуальність також регулювалась задля виживання нації, на що вплинули не тільки історичні обставини, але й традиційна мораль заходу України. «Публічні вияви «неправильної» (до- і позашлюбної) сексуальності були фактично заборонені, а жінки, які демонстрували сексуальне бажання, були стигматизованими» [17, с. 202], зазначає дослідниця Марта Гавришко. «Правильна» сексуальність мала право на існування лише в межах гетеросексуальної сім'ї, де установлений «режим обов'язкового багаторазового материнства» [17, с. 213], що нормувалося як на рівні моралі, так і внутрішньої писаної норми.

Що вже говорити про комуністичні ідеали; доцільно згадати, як М. Фуко зазначив, аналізуючи нагляд за дитячою сексуальністю, що її заперечують, але своїм контролем підтверджують її існування. Те ж саме можна сказати про неіснування сексу в Радянському Союзі. Задля короткого екскурсу розглянемо два приклади. У 1924-му опублікували «Дванадцять статевих заповідей революційного пролетаріату», які нормували підкорення сексуальності комуністичній революції, указуючи першочергово на революційну доцільність біологічного блага. «Статеве життя – для створення здорового революційно-класового потомства, [...] для бойового формування внутрікласових стосунків» [73], а статевий партнер мав бути підібраний, виходячи з класових переконань. Публікація прямо заявляє, що «клас, в інтересах революційної доцільності, має право втрутитись в статеве життя своїх співчленів. Статеве повинно у всьому підпорядковуватися класовому, нічим останньому не заважаючи, у всьому його обслуговуючи» [73]. Не те, щоби твір був настільною книгою кожного партійця, особливо під час до-сталінських років, але він яскраво ілюструє, як сексуальність була об'єктом комуністичної влади, у політичних цілях контролювати клас як біологічну популяцію.

Потім, красномовним є питання абортів у СРСР, які спершу були дозволені у вирі боротьби з буржуазними елементами, а проте згодом було запроваджено низку інструментів, обмеження за віком, кількістю, станом здоров'я, рівнем оплати такої послуги, аж до кримінальної відповідальності. Один із партійців прямо вказує на потребу в чисельності населення, на що аборти впливають негативно: «У той час як усі буржуазні країни світу не знають, куди подіти своїх людей, де знайти їм роботу, чим їх нагодувати, нам людей не вистачає... Нам потрібні все нові й нові борці — будівельники цього життя. Нам потрібні люди. Аборт — це зла спадщина того порядку, коли людина жила вузько-особистими інтересами, а не життям колективу...» [55]. Згодом аборти все ж легалізували – через підвищення числа смертності жінок і вбивства дітей до одного року.

Таким чином, Україна ввійшла у незалежність з багажем специфічного досвіду, де над сексуальністю здійснювали владу в біологічних цілях, проте в Радянському союзі це було не задля життя українців, але пролетаріату, в рамках побудови «радянського народу». Коли ж українці не відповідали цьому поняттю, їх винищували фізично.

Окрім моральної травматичності історичних подій, Україна з отримання незалежності відразу ж зіткнулася з рядом серйозних демографічних проблем, які мали значний вплив на соціально-економічний розвиток країни. Серед основних демографічних проблем цього періоду, по-перше, скорочення чисельності населення, що має під собою, з одного боку зменшення народжуваності, що, очевидно, було спричинено економічною нестабільністю, невпевненістю у майбутньому та зміною соціальних пріоритетів, а паралельно цьому висока смертність, зокрема через хвороби серця, алкоголізм, нещасні випадки та низький рівень медичного обслуговування.

Внаслідок зниження народжуваності та зростання середньої тривалості життя частка літніх людей в Україні збільшилася. Це створювало додатковий тиск на систему соціального забезпечення та охорони здоров'я. Поруч з природніми процесами народження-вмирання, через економічні труднощі багато українців шукали кращих умов життя та роботи за кордоном, особливо в рф і країнах Європейського Союзу. Ця масова еміграція призвела до втрати кваліфікованих кадрів і скорочення працездатного населення.

Потрібно й підкреслити те, що Чорнобильська катастрофа, ще один трагічний спадок з радянських часів, сталася порівняно незадовго до отримання незалежності, так що Україна лишилася з величезною проблемою в галузі екології, яка не є вирішуваною у швидкий і незатратний шлях. Інші фактори, такі як важкі умови праці, низький рівень медичних послуг та загальний стрес населення, яке у вирі політичних подій сконцентроване саме на виживанні, призвели до погіршення стану здоров'я середньостатистичного українця – а це прямий зв'язок із ростом ранньої смертності.

До цього всього варто додати, що в 90-их роках Україна очолювала списки європейських країн із швидкості розповсюдження ВІЛ/СНІДу, та й загальна кількість хворих на ЗПСШ була достатньо високою. Кількість шлюбів зменшилась на 36% за період з 1990 по 1999 рік, коли рівень розлучень лишився високим. Безпліддя, материнська і дитяча смертність, аборти – усе вищеописане докупи не лише давало негативний стан у країні в перше десятиліття незалежності, але й формувало невтішну перспективу. Проте на зламі століть навіть ті негативні передбачення виявились занадто позитивними. «За прогнозом Національного інституту стратегічних досліджень, якщо не реалізовувати заходи [...], чисельність населення України зменшиться до 40 – 44 млн. чоловік до 2020 року. При реалізації, можливе загальмування цього негативного демографічного спаду на той же період часу на рівні 46 – 48 млн. чоловік» [40] – пише Н.Лакіза-Сачук, головна консультантка НІСД Комітету у справах жінок, материнства і дитинства при Президентові України у 1995-му році. І хоч зрозуміло, що передбачити війну й масову міграцію з України було неможливо, трагічно порівнювати прогнози кінця 90-их з приблизними підрахунками чисельності населення станом на 1 січня 2023 року в кордонах України в 28-34 мільйони [72].

Перелічені демографічні проблеми 90-их стали викликом для уряду та суспільства, вимагаючи комплексних заходів для стабілізації демографічної ситуації та поліпшення якості життя громадян. Проте перелічити потрібні дії в кінці аналітичної записки, опублікувати стратегію розвитку чи видати закон – недостатньо. Більшість з розглянутих нами нормативних документів – декларативного характеру, що, на жаль, є частою рисою українського законодавства.

По-перше, Конституція України визначає саме гетеросексуальні стосунки можливими до шлюбу, а держава зобов'язується охороняти інститут сім'ї, стаття 51. Подальша розробка деталей сімейної політики знаходить своє вираження в Сімейному кодексі України. Були неодноразові спроби

стимулювання народжуваності через устанавлення державної підтримки: Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» (1992, з подальшими змінами), Указ Президента України «Про додаткові заходи щодо державної підтримки сімей з дітьми» (2001). Вони передбачали встановлення різних видів державної допомоги сім'ям з дітьми, включаючи допомогу при народженні дитини, допомогу на дітей до досягнення ними трирічного віку, допомогу саодиноким матерям та іншим категоріям сімей. Були спроби підсилити охорону здоров'я через запровадження національних програм, боротьбу з хронічними захворюваннями, зниження рівня дитячої та материнської смертності.

Гендерна політика як така розвивалася дуже повільно. За каденції Леоніда Кучми не існувало ні окремих інституцій, ні авторитетних громадських організацій із цього питання, а сам президент удавався до сексистських виразів [33]. Зважаючи на його думку в книзі «Україна не Росія», виданій у 2003 році, його обурювала європейська тенденція «гедонізму», що веде «до збільшення числа людей, які обходяться без сімейних уз та вважають їх тягарем, зайвою морокою (а також і до збільшення численності сімейних пар, що обходяться без дітей), до стрімкого зростання сексуальних меншин, [...]». Руйнуються тисячолітні табу, які виникли зовсім не випадково. Лібералізм погрожує обернутися карикатурою на самого себе: уже дозволені однополі шлюби, і це, боюсь, тільки початок. [...] Епоха розслабленості відчувається буквально у всьому — аж до найновішої моди чиновників та менеджерів брати з собою у ділові поїздки та на семінари дружин (або коханок) і (або) дітей. Ніяке зростання продуктивності та ефективності праці не зможе довго випереджати дію цієї розслаблюючої психологічної устанавки» [39, с. 184]. Виходячи з цього уривку, Л. Кучма був переконаний, що сексуальність недостатньо, якщо не зовсім не контролюється владою задля підвищення числа населення.

В. Ющенко, з перспективи сьогоднішньої поінформованості щодо значення 8-ого березня як мінімум, видається не надто великим

прихильником рівноправ'я [33], але варто судити з огляду на час (2005-2010 роки), а до того ж, за його президенства була прийнята низка нормативних документів, нехай і декларативних: Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (2005), Національна стратегія демографічного розвитку (2006), Постанова Кабміну «Про затвердження Державної програми з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 року» (2006), потім було проголошено 2007-ий роком гендерної рівності й до нього видано ряд дотичних Постанов. По-перше, про недостатній рівень серйозності документів свідчать тезисно подані цілі, які не мають опису чіткого плану, як саме назване буде досягнуто, наприклад, Національна стратегія 2006-го містить пункт «зміцнення шлюбу, запобігання його розірванню, зниження рівня розлучень» і не містить пояснення, що покликано зміцнити інститут шлюбу, як держава буде зменшувати кількість розлучень і так далі. Потім, Н. Гусак відмічає, що Державна програма з утвердження гендерної рівності не передбачає чітких правил звітування, а деякі державні інституції взагалі не складали план виконання Програми, не назначали відповідальних за виконання, а жіноча роль у суспільстві все одно в подіях зводилась до материнства й сім'ї [25].

Уживаючи слово «сім'я» поруч із прізвищем четвертого президента України, очікується розмова про оточення В. Януковича, яке зросло свої статки за принципом роботи «все в сім'ю» [75], але аж ніяк не якісь визначні закони щодо сімейної політики й стимулювання народжуваності. Так, В. Янукович «мав нагоду» і підписав за свою каденцію кілька дотичних законів, проте він не славився особливим «сімейним» напрямом [76]. Скандальними стали законопроекти, які на початку 2010-их пропонували заборонити пропаганду ЛГБТ+, «оскільки це призводить до поширення епідемії СНІДу, руйнує інститут сім'ї та поглиблює демографічну кризу», що їх згодом відхилили [66, 53].

Таким чином, з 1991 року Україна не лише намагається з нуля побудувати сексуалізовану політику, але бореться з травматичним досвідом буття

століттями під чужою владою, яка в тому числі регулювала сексуальність. Україна стикається з потребою урегулювання застарілих моральних норм, вирішує успадковані з радянських часів катастрофи. Нормативні документи, якщо навіть декларували потребу розробки форм контролю над народжуваністю, смертністю, здоров'ям населення, то не давали алгоритмів утілення їх у життя. Подекуди проявлялися позиції, згідно яким гедоністичний спосіб життя, одностатеві стосунки й рівноправ'я жінок негативно впливають на рівень народжуваності зокрема. Ніщо не свідчить краще про нерезультативність усіх політичних дій цього напрямку сукупно, як демографічна статистика, що лише погіршилася, адже до початку війни з росією смертність була на рівні африканських країн, темпи розповсюдження ВІЛ-інфекції були критичні, зберігалась і надалі низька народжуваність. До 2014-го року Україна не мала ефективної політики контролю за біологічним життям населення, сексуальність як об'єкт влади не посідала значущого місця, а демографічні показники були тривожними і без умов війни.

2.2. Російсько-українська війна до 2022 року як тригер поглиблення сексуалізації політики

Російсько-українська війна, яка розпочалася у 2014 році з анексії Криму та воєнних дій на сході України, мала глибокий вплив на різні аспекти українського суспільства. Війна призвела до підвищеної мілітаризації, мобілізації та всплеску націоналізму. Війна означала ще один вагомий фактор, який впливає на показники смертності й народжуваності.

Справа в тому, що насильно вирівняти ці показники було й залишається неможливим не лише з огляду на передбачуваний опір населення, але й на побудову демократії і європейську спрямованість постмайданної України. Тому, незважаючи на появу ще одної причини втрати населення, не лише через вбивства, але й унаслідок окупації територій, сексуалізація політики продовжувалась у емансипаційному напрямку, хоч і невпевнено, з перешкодами [32]. Та й знову-таки, Україна потребувала першочергових

реформ, у списки яких питання сексуальності не могло бути пріоритезованим.

Закони періоду 2014-2022 років спрямовані переважно на регуляцію безпеки життя населення. Важливими були внесені в 2019-му зміни до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами. Було конкретизовано термін «зґвалтування», винесено окремо «домашнє насильство», а статеві зносини з особами до 14-ти років безвідносно до згоди криміналізовані. Окрім змін і доповнень у наявні антидискримінаційні закони, у 2018-му було затверджено Державну соціальну програму забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року.

Було запроваджено гендерно-орієнтоване бюджетування. У 2020-му році навіть затвердили Інструкції щодо інтеграції гендерних підходів під час розроблення нормативно-правових актів. Започаткувались і розвинули свою діяльність численні феміністичні громадські організації. Прийнято кілька національних планів дій щодо виконання Резолюції 1325, які спрямовані на підвищення ролі жінок у миротворчих процесах, запобігання насильству під час конфліктів та післяконфліктних ситуацій [21].

Паралельно цьому, ще з часів Майдану, відбувся підйом праворадикальних організацій, які намагались здебільшого вплинути на соціальні акції (помітного впливу за допомогою прийняття нормативних документів вони були неспроможні здійснити через свій статус). Мова йде про зриви феміністичних зборів, лекцій, втручання в марші на підтримку ЛГБТ+, насильницькі акції [61, 65]. Чи не найяскравішим таким прикладом є колишня «Традиція і Порядок». Більшість питань, піднятих організацією, орієнтовані на сексуалізацію політики з ухилом до збільшення народжуваності. Серед них – аборти, які члени організації називали дітовбивством (рис. 1) і порушенням права на життя. З огляду на те, що

прихильники правого політичного спектру взагалі відкидають природні права (на життя наприклад) і вірять у право сильнішого, лозунги про порушення природного права на життя людини від зачаття звучать непереконливо. Не заперечуючи морально-етичні важелі формування такої позиції, вона все ж більше продиктована ідеєю «виживання, спасіння, розростання нації», а значить підняття кількості народжуваності. Зрозуміло, що просування рішення про заборону абортів однобоке, адже воно не регулює аборти, що вчиняться шляхом виїзду за кордон, не враховує вбивства новонароджених породіллею, ранню дитячу смертність, а значить не вирішує демографічне питання. Конфлікти між умовно лівими й правими громадськими організаціями в Україні, що займали протилежні позиції щодо потрібної Україні сексуалізації політики (емансипація, репродуктивні права жінки, pro-choice, євроінтеграція проти об'єктизації сексуальності на користь механічних показників, pro-life, апеляція до традиції), продовжувались порівняно бурхливо аж до початку повномасштабного вторгнення росії в лютому 2022-го.

Рис. 1. «Аборт - це вбивство». З телеграм-каналу очільника «Традиції і Порядку» Б. Ходаковського [71]

Отже, початок російсько-української війни в 2014-му як логічне продовження Майдану став тригером до поглиблення сексуалізації політики, проте це сталося у бік емансипації через загальний проєвропейський вектор, що його обрала Україна в 2014-му році, тому основним завданням, поміж реформами й налагодженням демократії, було гармонізувати в тому числі гендерне законодавство у відповідності з європейським. За ці роки від 2014 до 2022 Україна зробила кілька сміливих кроків назустріч, прийнявши низку важливих законів. При цьому в Україні активізувались громадські організації правого спрямування, які намагались просунути зокрема ідею серед суспільства, що сексуальність покликана й має бути контрольована на користь народжуваності й здоров'я нації, при цьому нівелюючи ряд прав людини, особливо репродуктивні права жінки і відходячи від курсу гармонізації законодавства з ЄС. Не дивлячись на війну й людські втрати, євроінтеграція була обрана державою пріоритетним вектором у питанні сексуалізації політики.

2.3. Повномасштабне вторгнення: нові виклики

24-го лютого 2022-го року минулі стратегії, плани, вектори розвитку частково або й повністю втратили актуальність. На додачу до неймовірної кількості вже перелічених проблем, Україна знову протистоїть націленому винищенню української нації. Загально проблема окреслена в недавно виданій від 28-го березня 2024-го року «Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року» [63]. У ній описано вплив збройної агресії росії, що призвела до різкого падіння народжуваності в силу невпевненості у безпечному житті в Україні, частково через жіночу військову службу, через відсутність мобілізованих чоловіків удома, через високу смертність молодих чоловіків у бойових діях, та загального підвищення рівня смертності, на фронті і в тилу. Масові переміщення населення також створюють додаткові труднощі, критично впливаючи на структуру та чисельність населення.

Стратегія передбачає низку кроків для покращення демографічної ситуації, включаючи фінансову підтримку сімей, розвиток інфраструктури для дітей та забезпечення соціального захисту. Також планується стимулювання повернення емігрантів та створення умов для їхньої інтеграції до суспільства. Ці заходи спрямовані на формування сприятливого середовища для демографічного відродження України. Їхня продуктивність, насправді, лишається сумнівною; важко уявити умови, за яких чоловіки, що виїхали закордон, повернуться назад. Із переваг варто назвати озвучення актуальних проблем сексуалізації політики, так що державними завданнями стали «проведення інформаційно-просвітницької роботи з підвищення рівня репродуктивної культури; прийняття і впровадження програми репродуктивного та сексуального здоров'я». Важливо було би, якби Стратегія прямо говорила про потребу в сексуальній реабілітації військових.

До повномасштабного вторгнення мобілізація, а з нею втрати і поранення не були настільки масовими, і питання реабілітації сексуального життя після війни не виходило назагал, хіба що можна знайти поодинокі публікації про досвіди інших країн, як-от Ізраїлю [64].

Про не говорять достатньою мірою, держава не надає необхідної психологічної підтримки військових, а окремої посади фахівця з сексуальної реабілітації військових навіть не існує, про що розповідає сексологиня С. Федорець. Вона вказує на суспільне конструювання сексуальності як риси молодого ідеального тіла, що заважає військовим відчувати як свою сексуальність, так і своє право взагалі мати секс: «Чи ти не можеш мати секс, якщо в тебе немає лівої руки?» [24], задає фахівчина риторичне питання. Серед можливих сценаріїв сексологи називають поступове налагодження інтимного зв'язку, як це було в історії військового Віталія Мізіна, використання секс-іграшок, практика сурогатного сексуального партнера, як це роблять в Ізраїлі (якщо для пари прийнятні полігамні стосунки), замороження репродуктивних клітин або навіть видобування їх із тіла

загиблого (найбільш морально сумнівний спосіб, принаймні для українського суспільства) [14].

За відсутності прямих державних ініціатив вони знаходять своє вираження в громадськості. Так, команда VeteranHub ініціювала проєкт «Resex», присвячений темі сексуального життя ветеранів і ветеранок після поранення. Вони також створили окремі посібники «Любись» двох варіантів залежно від статевих особливостей щодо відновлення сексуальної активності зважаючи на отримані травми, які переконують, що «секс – це формат взаємодії в стосунках, над яким можна і треба працювати» [24].

Тісно пов'язаним питанням є кріоконсервація для військових, навколо якого розвинувся скандал на початку 2024-го року, адже поправка передбачала утилізацію біоматеріалу після смерті його власника. Саме по собі заморожування репродуктивного матеріалу має велике значення для людей, що можуть втратити репродуктивну функцію внаслідок як психологічних, так і фізичних травм, отриманих на війні. Поруч з тим існує постійний ризик смерті партнера або навіть обох; постмортальне використання біологічних матеріалів є спірним питанням, як із юридичної, так і з моральної точки зору. 7 лютого 2024-го року все ж успішно прийняли законопроект, де узгодили, що репродуктивні клітини загиблого чи загиблої можна буде зберігати безоплатно за державною програмою протягом трьох років, а після цього – за кошти приватної особи. За життя особа може підписувати дозволи, що регулюватимуть це питання [3]. Найважливіше те, що держава спромоглася врегулювати ситуацію, яка містить глибоку моральну цінність для суспільства в стані війни, і має хоч не вирішальний, але позитивний вплив на демографічну ситуацію.

Емансипаційна складова сексуальної політики України продовжила розвиватися й набрала нових обертів. По-перше, було ратифіковану Стамбульську конвенцію в червні 2022 року, що стало важливим кроком у боротьбі з насильством проти жінок і домашнім насильством [5]. Переваги ратифікації включають посилення правового захисту, підвищення рівня

підтримки постраждалих і гармонізацію законодавства з європейськими стандартами. Раніше процес ратифікації був уповільнений через опір з боку консервативних і релігійних груп, які висловлювали побоювання щодо можливих змін у традиційних сімейних цінностях та гендерній політиці. Однак, після тривалих дискусій і тиску з боку громадянського суспільства та міжнародних організацій, уряд вирішив підтримати конвенцію, визнавши її важливість для забезпечення безпеки та прав людини. Ратифікація Стамбульської конвенції в Україні означає, що країна бере на себе зобов'язання не лише вдосконалювати законодавство, але й забезпечувати реальну підтримку для жертв насильства, включаючи створення кризових центрів та гарячих ліній [12]. Це також сприятиме підвищенню обізнаності населення щодо проблеми насильства і сприятиме формуванню нульової толерантності до таких проявів у суспільстві.

По-друге, актуалізувалось питання шлюбів ЛГБТ+ персон, яке врегулювати під час воєнного стану в рамках наявного інституту шлюбу неможливо, адже це потребує зміни до Конституції. Стали відомі випадки, коли гомосексуальні пари укладали шлюб зі сторонньою жінкою задля можливостей, відкритих лише в офіційному шлюбі: допуск до реанімації, опізнання в моргу, сповіщення про потрапляння в полон чи до шпиталю з пораненням [22].

У зв'язку з наявною потребою народна депутатка І. Совсун ініціювала Проект Закону про інститут реєстрованих партнерств [56]. Реєстроване партнерство не є еквівалентом шлюбу, а лише надає партнерам статус членів сім'ї першого ступеня спорідненості, що вирішує проблему неможливості реєстрації одностатевих стосунків, та й загалом таке партнерство може функціонувати не лише для ЛГБТ+ чи військових, але як для різностатевої пари, так наприклад для друзів, у яких немає інших родичів і близьких, що допоможе урегулювати те ж питання спадщини [62]. У випадках поранення, зникнення безвісти або загибелі, одностатеві пари військових нарешті отримають юридичний захист від держави. Процедура реєстрації партнерства

проводитиметься через 10 днів після подання відповідної заяви, а розірвання можливе як за спільною заявою, так і за ініціативою однієї зі сторін (у такому випадку, щоправда, із судовим розглядом). Незважаючи на це, законопроект сторони оцінили неоднозначно: деякі правозахисники й члени ЛГБТ+ спільноти вважають такий компроміс «неповною перемогою» і відстрочкою в легалізації одностатевих шлюбів, а праві активісти розцінюють такі кроки як незворотній шлях до руйнації традиційної сім'ї [50].

Отже, за всі роки незалежності саме повномасштабне вторгнення зробило найсильніший поштовх до розвитку процесу сексуалізації політики. Воно й не дивно, адже ситуація, справедливо кажучи, була критичною і без війни з перших років незалежності. Репродуктивне здоров'я, а особливо військових нарешті стало предметом обговорення, Стамбульська конвенція врешті стала ратифікованою за 11 років з моменту її підписання, а також були закладені основи в побудові інституту реєстрованих партнерств.

Висновок до розділу 2.

Таким чином, було встановлено генезу й тяглість сучасних процесів сексуалізації політики в Україні. По-перше, неабиякий вплив має народна культура, яка примушувала індивідуума до репродуктивної спрямованості сексуальності. По-друге, не менш важливим фактором стало те, що протягом історії сексуальність ставала здебільшого об'єктом чужоземної влади. Зокрема, під час радянської влади та в період воєнних дій минулого століття сексуальність регулювалася жорсткими нормами. По-третє, навіть ідеологи українського націоналізму початку ХХ століття надавали сексуальності біополітичного значення.

Дослідження сексуалізації політики було умовно поділено на три логічні етапи відповідно до трьох тригерів: отримання незалежності, Майдан і початок російсько-української війни, початок повномасштабного вторгнення.

Етап 1, 1991 – 2014 роки: Проявами сексуалізації політики були внесення гетеросексуального шлюбу в Конституцію за норму, видання Сімейного

кодексу й прийняття законів, що стосуються підтримки сімей і регуляції демографічного розвитку, а також законопроекти, навіть якщо вони лишилися неприйнятими, що вимагали «заборонити ЛГБТ+».

Етап 2, 2014 – 2022 роки: До проявів сексуалізації політики віднесемо закони, прийняті в рамках гармонізації гендерного законодавства з європейськими стандартами, які спрямовані на захист прав людини та поліпшення гендерної рівності; а також діяльність з одного боку феміністичних, а з іншого – традиціоналістичних громадських організацій.

Етап 3, 2022 – до сьогодні: Сексуалізація політики відбувається форсовано в умовах повномасштабного вторгнення росії, серед проявів: прийняття Стратегії демографічного розвитку, винесення питання сексуальної реабілітації військових у публічний простір, спроби впровадження інституту реєстрованих партнерств, ратифікація Стамбульської конвенції.

Нам варто очікувати розширення процесів сексуалізації політики в обидва боки, спрямованих на кількісні показники (народжуваність/смертність) і на якісні (сексуальна лібералізація). Саме баланс між напрямками може стати розв'язком у дилемі між нагальною потребою вирішення демографічної кризи і європейським курсом.

РОЗДІЛ 3

ПОЛІТИЗАЦІЯ СЕКСУАЛЬНОСТІ: УКРАЇНСЬКИЙ ВИМІР

3.1. Сексуальність як особливий спосіб здійснення політики: культурний бекграунд

Спробу філософськи осмислити, як політичне втілюється в еротичний меседж і як еротика використовується в ролі політичного меседжу, зробив В. Єрмоленко в «книжці про любов і про культуру» [29, с. 5] під назвою «Ерос і Психея». З одного боку, дослідник розглядає «європейські фантазії про Україну», але потім розкриває українське бачення у творах Лесі Українки, Марко Вовчок, В. Винниченка і так далі.

В. Єрмоленко зупиняється спершу на романтизованому образі І. Мазепи, оспіваного Байроном у поемі «Мазеппа». Філософ упевнений, що в насильницькій сцені з «дикого Сходу» покарання за перелюб Мазепа постає в «образі героя, який прагне свободи політичної і свободи сексуальної, – людини, яка бачить звільнення націй від гніту імперій, звільнення особистості від гноблення суверенів і звільнення тіла від пригнічення штучної моралі як частини одного процесу» [29, с. 233]. Персонаж, що «мислить бунт на полі бою й бунт у ліжку, як щось надзвичайно близьке» – плід ерополітики. Пізніше О. Пушкін зобразить того ж героя, але як «девіанта політичного та сексуального» [29, с. 242], В. Єрмоленко аргументує це відмінністю європейського романтизму, тут можна й допустити, що російський поет навмисне продовжує демонізуючий дискурс навколо українського політичного діяча.

Свій аналіз В. Єрмоленко продовжує розбором політичної філософії Леопольда фон Захер-Мазоха. Останній зображає метафоричний образ східних і західних європейських земель через сексуальні ролі жінки-садистки й чоловіка-мазохіста, так що «влада і насильство сексуалізуються, стають еротично привабливими» [29, с. 251-252]. Так, Роксолана як східноєвропейська жінка, що підкорила собі султана, є «ерополітичною

femme fatale» [29, с. 259]. Особливу цікавість складає висновок Л. фон Захера-Мазоха про те, що серед східних жінок саме «малоросіянки» прагнуть рівності й демократичного ладу в стосунках з чоловіком, і більше – якщо синекдохально для Л. фон Захера-Мазоха Схід є в першу чергу жінкою, то і сам народ українців тоді – прихильний до демократичного державного режиму. Незважаючи на це, захер-мазохівські ідеї переважно одноманітні, зациклені на «домінантному деспотичному фемінному Сході» [29, с. 261].

Напроти цього, та ж Марія Вілінська, росіянка з українським духом свободи, відкидала ці муки з еротичним підтекстом: ті ж козаки були їй цікаві як «не лише політичні, а й як антиеротичні герої», значить звільнені від питань кохання й сексуальності. На ще одну противагу цьому, В. Винниченко був аж надто великим романтиком, більшим за політика в ньому, а його ідеалістичні соціалістичні переконання В. Єрмоленко сміливо називає «еротичним маренням» [29, с. 418].

Ерополітичним автор визначає і зміст п'єси Лесі Українки «Камінний господар». Її варіація Дон Жуана не просто про історію кохання і зваби, це про «волю до тотальної влади, отже до харизматичного авторитаризму», про «силу камінного остовпіння, яка будь-яку волю знищує, отже силу тоталітаризму» [29, с. 376]. В опозиції до тотальної влади стоїть щось більше за свободу, але «воля над волями, свобода над свободами» [29, с. 377]. Свобода і влада як політичні категорії переплтаються в еротичних життях героїв.

Отже, В. Єрмоленко бачить еротичне й політичне тісно пов'язаним між собою: «макрорівень суспільства (політика) та мікрорівень інтимності (еротика) тісно переплетені» [29, с. 379]. Ерополітика – це «прагнення будувати політику на почуттях любові (чи ненависті)» [29, с. 466] (автор говорить про постійність такого явища як про хворобу ерополітики української історії, що її нам діагностує твір Юрія Косача «Володарка Понтиди»), ерополітика – це приховування «глибинних зміщень політичної

уяви» «за сентиментальними й еротичними фантазмами» [29, с. 258], це перетворення еротики на політику й навпаки [29, с. 378].

3.2. Форми політизації сексуальності та їхні значення

Як ми виявили, політизація сексуальності є владним інструментом, який має під собою конструювання того чи іншого сексуального образу. Питання в тому, посил якого характеру мають такі меседжі, і чи здійснюють вони ще інші ефекти, окрім політичного. Задля умовності буде використано поділ на позитивну й негативну політизації сексуальності.

1) Позитивна політизація сексуальності

Українська політика досі здебільшого може бути справедливо названою маскулінною. У процесах прийняття політичних рішень досі зберігається переважна частка чоловіків, наприклад, Кабмін на даний момент складається лише на 24% з жінок [59]. Так, у рамках сексуалізації політики в Україні очевидний емансипаційний прогрес, і в порівнянні з абсолютно «чоловічою» політикою перших десяти років незалежності, українська жінка стала врешті «істотою політичною».

На маскулінність української політики вказує саме те, що позитивна політизація сексуальності *однозначно* досі полягає у побудові *секс-символізму довкола чоловіка-політика*. Це прослідковувалося й раніше, до повномасштабного вторгнення. Наприклад, про колишній народний депутат України В. Цибулько називає в 2005-му році В. Ющенко секс-символом через наявність аж п'яти дітей [16].

Політтехнолог Д. Видрін у інтерв'ю 2002-го року, крім усіх інших кричущих сексистських речей, стверджує: «Статус політика в Україні – це вторинна чоловіча статева ознака, поряд з волосатістю, розмірами геніталій, розвиненою мускулатурою» [57].

Позитивна політизація сексуальності утверджує образ політика як хорошого героя, і категоризована через коди «секс-символ війни», «секс-символ ЗСУ», щоправда з умовою, що мова йде про чоловіка, адже ті самі

категорії щодо жінок наповнені негативним змістом. В. Зеленський став «секс-символом» у західних соцмережах на початку повномасштабного вторгнення. «Краш на Зеленського» (to have a crush on smb – з англійської «відчувати симпатію до когось») зловили здебільшого ліберально налаштовані європейці [37]. Потім, неможливо не відмітити елементи утворення секс-культу довкола постаті В. Залужного: «Залужний – секс-символ України, бо тільки він уміє довести мільйони жінок до оргазму одною ракетою» [15]. О. Арестович, В. Кім, В. Маркус і в принципі будь-які прізвища військових ЗСУ можуть бути потенційно названі секс-символами [11, 58]. Велику роль тут відіграє і медіатизація політики, яка вивела обличчя й тіла на екрани [4].

Що варто зазначити, кожен автор наведених уривків про секс-символізм чоловіків-політиків був чоловіком, а у випадку О. Арестовича, він сам і говорить про свою сексуальність. Стаття, написана жінкою про сексуалізацію В. Зеленського, різко скептична. Це говорить про те, що позитивна політизація сексуальності через секс-символізацію чоловіків-політиків вводиться в дискурс самими чоловіками.

2) *Негативна політизація сексуальності*

Негативна політизація сексуальності принижує, легалізує негативне ставлення, знущається й нівелює значення політичного діяча або діячки. Вона категоризована через такі коди:

- *«сексуальна жінка»*

Майже хрестоматійний кейс, якщо хочете, традиція; сексуальність як характеристика позитивна для чоловіка й негативна для жінки. З найдавніших часів сексуальність жінки було її гріхом, що вже говорити про жінок, залучених у політику. Красномовним є приклад Клеопатри, про який пише американська дослідниця Стейсі Шифф: «Завжди вигідніше приписувати успіх жінки її красі, ніж її розуму, звівши жінку до суми її сексуального життя» [74, с. 315]. Вона перелічує всі назви, зневажливо дані чоловіками Клеопатрі, пов'язані з розпустою, хтивістю й блудом, і серед них

класики Данте і Бокаччо. Коли справа заходить про жінку, еротичне стоїть вище політичного за примхою чоловіків. Як у фільмі «Малена» (2000) «Її краса – її злочин», С. Шифф відзначає «злочином» Клеопатри «інтимні стосунки, якими насолоджується кожен чоловік при владі [...] це зробило її збоченою, соціально-деструктивною, протиприродною жінкою» [74, с. 316], коли чоловіка це робить навпаки природним, вивищує як досягнення, ставить за секс-символа. «Її історія збудована настільки ж із чоловічих страхів, як і з чоловічих фантазій» [74, с. 316], негативна політизація сексуальної жінки чиниться руками чоловіків.

Якщо представниці жіночої статі названі політичним секс-символом, це нівелює її політичне значення, коли чоловіче – подвоїло би. Заголовки «Партійні секс-символи лишають ВО «Свобода». Їм не вистачає радикалізму» (2013) [51] чи «Новий секс-символ в українській політиці: Нова радниця міністра економіки «позмагалася» з Анджеліною Джолі» (2015) [48] наскрізь знецінювальні, зводять політичне значення жінки до її зовнішнього вигляду.

Юлія Тимошенко – не українська Клеопатра, але політична сатира була звернена саме до гіперболізації сексуального. Найяскравішим прикладом такого продукту є прототип, сконструйований у політичному мультсеріалі «Казкова Русь». Непристойно збільшені груди, губи, яскравий макіяж з червоною помадою. Акцент на талії, непристойні пози; вона полонянка, яка чекає визволення з вежі, що мало бути алюзією на її потрапляння до в'язниці, але в результаті вийшло сексистським образом слабкої, меркантильної, вульгарної жінки.

Рис. 2. Стоп-кадр із серії «Казкової Русі» [45]

Екс-народна депутатка від ОПЗЖ Наталя Королевська з'являється в цьому медіапродукті ще в більш утрированому образі, з осиною талією, поєднанням чорного і червоного кольорів, що сигналізують про її сексуальність, у панчохах, що закінчуються нижче за спідницю і в чорних чоботях на шпильці, тобто з усіма стереотипними елементами розпусти. На стоп-кадрі вона стоїть, демонструючи себе чоловікам-політикам, так наче конфігурація взаємовідносин у політичному житті між чоловіком і жінкою глядач-сексуальний об'єкт, той, хто жадає – та, хто задовольняє жадання.

Рис. 3. Стоп-кадр із серії «Казкової Русі» [45]

Усі інші жіночі персонажі також сексуалізовані до абсурду (додаток 1). Не дивлячись на розвиток контролю за сексистськими медіапродуктами в

Україні, як-от закон про дискримінаційну рекламу за ознакою статі, оголошувати смерть дискурсу ще рано.

- *«проституція»*

Звинувачення жінки в проституції – чи не найчастіша сексистська практика, яка поширена передусім на побутовому рівні, на політичному ж рівні цей закид створив цілу суспільну думку про посади «через ліжко», що переживали жінки навіть в ОУН-УПА, і про «особливі послуги» замість звичайної служби у війську [17]. Проституцію приписували й жінкам, що були цчасницями бойових дій Другої світової війни. В. Гінда у дослідженні «Секс і німецько-радянська війна» описував, як ветерани оцінювали чи не кожна жінку на фронті потенційною коханкою, для чого були особливі терміни ППД – похідно-польова дружина, ТЦФД – тимчасова цивільна фронтова дружина [18, с. 99-103]. Чоловічий погляд відсторонений, припускає добровільність з боку жінок, коли С. Алексієвич у книзі «У війни не жіноче обличчя» публікує трагічні ставлення до цього явища, серед них спогад снайперки Клавдії С-ви: «Як нас зустріла Батьківщина? Без ридань не можу... Сорок років минуло, а досі щоки палають. Чоловіки мовчали, а жінки... Вони кричали нам: "Знаємо, що ви там робили! Заманювали молодими п... наших мужиків. Фронтіві б... Сучки військові..." Ображали по-всякому... Словник російської мови багатий...» [2, с. 308].

Дуже важко під час повномасштабного вторгнення в загальному дискурсі «перемоги» й обожествлення ЗСУ озвучувати проблеми, наявні всередині структури, як-от дискримінація чи сексуальні домагання до жінок, які виникають з переконання, що жінка на фронті виконує роль повії [20, 26].

Окрім того, жіночий рід слова «Україна» робить зручною сексуалізацію держави як жінки за подібним сценарієм. Скандально відомий жарт В. Зеленського, що Україна «нагадує акторку з фільмів для дорослих, готова прийняти в будь-якій кількості з будь-якого боку» [35].

«Повія», «шльондра» - так сексуалізується образ середньостатистичної росіянки, зокрема українським блогером О. Дурневим. Справа в тому, що в

такому випадку вина жінки російського громадянства не в тому, що вона підтримує путінський режим і вбивства українців, але в тому, що вона жінка, начебто вина її полягає у статевих органах і сексуальності. Це зміщує акцент, забирає справжню провину і причину ненависті.

Рис 4 і 5. Заставки відео ютуб-каналу О. Дурнева [78, 79]

- «педофілія»

Очевидно девіантна форма сексуального потягу приписується негативним чоловічим політичним постатям. Так, В. Путіну закидають статеві зв'язки з дітьми («якщо Путін хоче дітей, він їх отримає» [43]) з посиланням на низку фотографій, де президент росії цілує дітей і торкається до них.

Потім, мейнстримним предметом для жартів став А. Шарій, офіційно звинувачений у розбещенні малолітніх [47]. Його проросійськість і негативний вплив на політичне життя України переформатувались у численні меми, якщо їх так можна назвати, у політичні жарти, де його не-сексуалізоване фото супроводжує сексуалізований текстовий меседж (додатки 2 і 3). На рисунку 6 він, хоч і одягнений, зображений на пакуванні презервативів з абсурдним надписом «Дитячі». Педофілія не вимагає прийняття, але лікування й обмеження від соціуму, коли такі жарти вносять у спільноту викривлені сенси.

Рис. 6. Пост телеграм-каналу «Смак» [96]

- «гомосексуальні зв'язки»

Незважаючи на емансипаційний вектор сексуалізації політики в Україні, такі слова, як «країна-підарас», і інші апеляції до гомосексуальної орієнтації вживаються на позначення держави-агресора. Замість висловлення емоцій щодо зривної агресії, вказавши на неї, відбувається вказівка на сторонню рису, і насправді ми спостерігаємо непряму стигматизацію цим самим ЛГБТ+ персон.

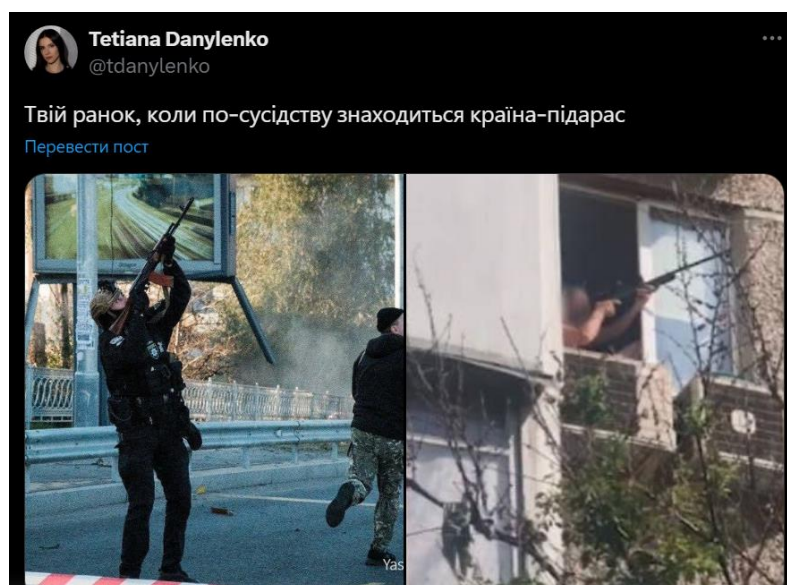

Рис. 7. Пост із соцмережі X [97]

Більш прямо висміювання через зображення стереотипного гомосексуала відбувалось у вже згаданому мультсеріалі «Казкова Русь». Така участь

настигла А. Яценюка, прототип якого нафарбували рожевою помадою й одягнули в зайця з морквиною, що нагадує еротичний костюм і секс-іграшку (через виражену фаллічну форму морквили). Середовище проживання цього зайця – темний ліс із корою, на якій надпис натякає на анальний отвір. Недолугу політичну поведінку зобразили через приниження й стереотипізацію сексуальної меншини.

Рис. 8. Стоп-кадр із серії «Казкової Русі» [44]

О. Ляшко був підданий чи не гіршому висміюванню, теж на підґрунті підозр про сексуальну орієнтацію політика. Варто почати хоча би з імені героя, а саме «Шляшко», з алюзією на російську обценну лексему на позначення жінки, що займається проституцією. Обличчя максимально спотворили, збільшивши губи і витончивши інші риси. У сцені, з якої знято стоп-кадр на рисунку 9, персонаж виконує розпусний танець, імітуючи статевий акт з палицею. Поруч з ним на дереві вивіска, яка знову-таки натякає на анальний отвір, зі вказівкою глибини в 20 метрів.

Рис. 9. Стоп-кадр із серії «Казкової Русі» [44]

- *«імпотенція»*

Слабка позиція чоловіка-політика зводиться до сексуальної неспроможності, відсутності частини геніталій або просто репродуктивного

здоров'я. Заголовки «Президент без яєць» [13], «"УДАР" без яєць?...» [60], «Зе – політичний імпотент» [34] націлені на чергове приниження за сексуальною ознакою. Це впливає на прийняття свого тіла і своєї сексуальності середньостатистичними українцями, що говорити про військових, які в бойових діях втратили репродуктивні органи чи функцію.

-«стигматизація поз/видів статевого акту»

Насамкінець, нецензурні слова, що вживаються на позначення росії, її військових чи політиків, нерідко вказують на той чи інший вид статевого акту, або на сексуальну роль. Зрозуміло, що приниженість закріплена за виконавцем орального сексу ще з Античності, проте в переосмисленому сучасному дискурсі сексуальності секс має врешті втратити такий смисл.

Рис. 10. Пост із соцмережі X [42]

Часто деякі пози чи види сексу пов'язані з гомосексуальними парами або з жінками, що здійснює стигматизацію вдвічі. На рисунку 11, крім візуального супроводу, абсолютно аморальний текст-коментар до слів путінського прес-секретаря, у якому росії надано статеву роль партнера, що знаходиться знизу на колінах. Забрати в сексу буття насильницьким інструментом не є можливим, принаймні з сьогоденної перспективи. При цьому, надання тої чи іншої сексуальної ролі за образу в бік ворога має внутрішні ефекти для мовця, бо така дія конструє в його полі далі приниженість сексуальності.

Рис. 11. Пост із телеграм-каналу [98]

-політична сексуальна фантазія «Оксанка»

Приблизно з початком повномасштабного вторгнення серед організацій і окремих носіїв правих політичних поглядів почав ширитися так званий концепт «Оксанки». Так позначають жінку, яка має за статевого партнера чоловіка іншої національності, віри чи раси. Образ скалькований з російських правих кіл, де подібну жінку-росіянку називають «Наташка» (рисунок 12).

Рис. 12. Пост із телеграм-каналу [100]

Слідуючи жижеківському аналізу, це більше ніж назва групи жінок або проста форма негативної політизації сексуальності. Перед нами – політична сексуальна фантазія про Іншого, який відчужує задоволення, статевого партнера, потомство, впливає на демографічний склад нації. Характер такої фантазії тоталітарний і йде врозріз з емансипаційним курсом сексуальності.

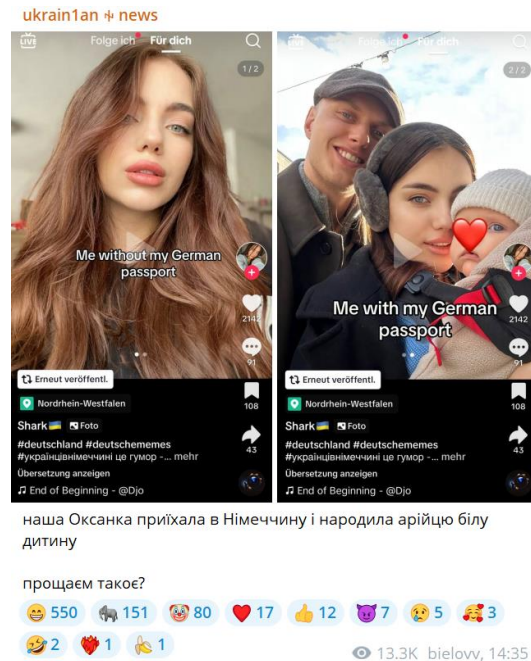

Рис. 12. Пост із телеграм-каналу [99]

Отже, політизація сексуальності може бути умовно поділена на позитивну й негативну. Вони були категоризовані через коди; до позитивної було віднесено лише один, а саме «секс-символізм чоловіка-політика», до негативної визначено ряд кодів, які стосуються стигматизації жінок, ЛГБТ+ персон, статевих хвороб і перверсій і засудження емансипованої сексуальності: «сексуальна жінка», «проституція», «імпотенція», «гомосексуальні зв'язки», «стигматизація поз/видів статевого акту», політична сексуальна фантазія «Оксанка».

3.3. «Дихотомія» Європа-Росія в дискурсі сексуальної емансипації

Продовжуючи мову про ті погляди на сексуальність, що йдуть урозріз із ідеєю емансипації, виник ще один феномен звинувачення у зв'язках з

росією, що може бути виражений у протилежних рівняннях «гомофобія=росія» і «ЛГБТ=росія».

Рис. 13. Пост із соцмережі Instagram [19]

За приклад до першого концепту маємо допис, який напад українця на українця на підґрунті неприйняття ЛГБТ+ спільноти відсилає до проросійських наративів і російського впливу. У статті, згаданій раніше, про організацію «Традиція і Порядок» також наявні гіпотези про зв'язок з російським ком'юніті (щоправда, без авторитетних доводів і посилань із розмитою фразою «є відомості») [61].

З іншого боку, ці ж праві організації продукують дискурс, у якому толерантність до ЛГБТ+ асоціюється з росією. Реакцією на слова ЛГБТ+ військового про законопроект щодо реєстрованих партнерств у одному з телеграм-каналів знаходимо: «Підар хуже руского [...] якщо тебе на вулиці хтось невдовзі нарешті заріже, це буде не через те що ти підор, а через те що ти зазіхаєш на Конституцію за яку ми воюєм» (додаток 4). Інший автор приписує російській армії гомосексуалізм з образливою конотацією: «Російська армія найпрогресивніша і найтолерантніша на цій планеті.

Кожного дня гейпаради по плацу і справжнє чоловіче кохання між всіма солдатами, які ненавидять натуралів. Може тому вони з нами воюють? Не можуть змиритися з традиціоналістичною країною по сусідству, яка не практикує кохання між солдатами. Цікаво, що публічно гей-росія намагається зробити вигляд боротьби з лгбт, але це більше схоже на прагнення латентного гея корчити з себе такого натурала, щоб ніхто не здогадався про його задній привод [...] Боже, як добре, що я не москаль» [46].

Отже, обидва рівняння «гомофобія=росія» і «ЛГБТ=росія» мають на меті перенести відповідальність за проблеми у власному суспільстві. Сприйняття Європи як синоніма сексуальної емансипації й росії як гомофобного середовища є викривленим і однобоким, а ЛГБТ+ особи живуть у будь-якій країні. Задля ефективної політики в цьому питанні потрібно визнавати, якщо особа напала на іншу через гомофобні переконання, і в першій – українське громадянство, то правопорушення вчинене не ворогом, не росією, а українцем; нам належить працювати з нашим українським суспільством, а не перекладати негативні феномени на зовнішній вплив. Нам належить прийняти різність членів цього суспільства задля продуктивної співпраці і якісного співжиття, а не шукати зовнішнє походження різності.

Висновок до розділу 3.

Таким чином, процеси політизації сексуалізації на теренах України було всесторонньо досліджено. Ще з розгляду культурного бекграунду України стало зрозуміло, що еротичне й політичне тісно пов'язані. На позначення цього В. Єрмоленко вводить термін «ерополітика» і вказує на постійність цього явища в українській історії.

Політизація сексуальності може мати вираження як позитивної, так і негативної, обидві були категоризовані кодами. Позитивна політизація сексуальності: «секс-символізм чоловіка-політика». Негативна політизація сексуальності: «сексуальна жінка», «проституція», «імпотенція»,

«гомосексуальні зв'язки», «стигматизація поз/видів статевого акту», політична сексуальна фантазія «Оксанка». Є припущення, що ці коди генеруються переважно чоловічою аудиторією. Спрямовані на образу об'єкта, вони насправді стигматизують інші групи людей за сексуальною ознакою і непрямо культивують цінності зневаги й неприйняття цих груп у суспільстві. Під час повномасштабного вторгнення й намагань до євроінтеграції такий вплив по-особливому критичний.

Явища, що ми їх перевели у рівняння «гомофобія = росія» і «ЛГБТ = росія» спрямовані на перекладання відповідальності за внутрішні проблеми на зовнішнього ворога, що заважає сконцентруватися на роботі саме з українським суспільством, на прийнятті різності його членів і виховання прагнення до кооперації і взаємоповаги.

ВИСНОВКИ

Таким чином, заради комплексного розуміння названих процесів на теренах України, було узагальнено еволюцію сексуальної емансипації в Європі від фрейдистськи налаштованих праць В. Райха і Г. Маркузе до розвідок Дж. Агамбена і С. Жижека. Були піддані аналізу філософські концепції, які становлять основу розуміння термінів «сексуалізація політики» й «політизація сексуальності». У визначенні першого фундаментальним є біополітичний підхід М. Фуко.

Сексуалізація політики – перетворення сексуальності на об’єкт влади через розробку форм контролю над народжуваністю, смертністю, здоров’ям населення.

Політизація сексуальності – перетворення сексуальності на специфічний спосіб здійснення політики, де політична агітація, пропаганда, імідж політичних лідерів та стратегії будуються на використанні сексуальних образів, меседжів і дискурсів.

З розгляду явища сексуалізації політики в незалежній Україні, було встановлено спершу схожі на європейські процеси: старіння нації, законодавче регулювання репродуктивних прав. Було виведено, що більшість програм, які являють собою продукти політики сексуалізованої, виявилися нерезультативними й декларативними, націленими лише на закриття прогалів в документах, але не в суспільстві.

З початком російсько-української війни з 2014-го цифра смертності почала збільшуватися за рахунок жертв війни, з-під контролю вийшли частини українських територій. Через завантаженість налаштування демократичних інституцій увага уряду не була зосереджена на демографічних питаннях належним чином. Відповідно, з повномасштабним вторгненням ситуація стала трагічною. Суспільство, що ще не розвинулося до постіндустріального етапу і не звільнилося від таких загроз, як війна, прийняло постматеріальні цінності Європи. Таким чином, сексуалізація політики перестала працювати

основним чином на підвищення народжуваності, фокус перемістився на емансипацію. Було підсумовано потребу в балансі між кількісними (виживання населення як окремих біологічних тіл) і якісними (емансипація сексуальності індивідів) цілями сексуалізації політики.

Паралельно цьому робота доводить, що політизована сексуальність стала неоднозначним, проте широко застосовуваним інструментом політичної боротьби в незалежній Україні. Особливо помітне його паразитування на жіночих тілах, що має різко негативний наслідок нівелювання значення політичної діячки до деперсоналізованого об'єкту сексуального, навіть швидше знуцання, аніж бажання.

Окремою проблемою окреслено образ ворога, зображуваний через інструменти політизації сексуальності. Відмічено, що маючи на меті принизити політичного чи військового опонента, у дійсності дискримінується та чи інша група людей за сексуальними ознаками. Висунуто гіпотезу, що політизація як чоловічої, так і жіночої сексуальності відбувається здебільшого чоловіками. Також проведено певні паралелі з політизацією сексуальності під час Другої світової війни.

Отже, процеси сексуалізації політики в Україні на даний момент потребують значного розвитку й акценту на практичних результатах, коли політизація сексуальності вимагає жорсткішого регулювання й коректної поінформованості населення. Обидва процеси розвивають непрямо, але при цьому міцно вкорінюють ті чи інші цінності, контроль чого є максимально важливим в умовах євроінтеграції і війни з росією.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ І ДЖЕРЕЛ

1. Агамбен Дж. Номо сасер. Суверенная власть и голая жизнь. Москва : Издательство «Европа», 2011. 256 с.
2. Алексієвич С. У війни не жіноче обличчя / пер. з рос. В. Рафеєнка. Харків : Віват, 2016. 400 с.
3. Амеліна К. Програми заморожування сперми і яйцеклітин для військових. Як це працює і що змінила своїм новим рішенням Рада. LB.ua. 2024. URL: https://lb.ua/society/2024/02/07/596879_programi_zamorozhuvannya_spermi_i.html (дата звернення: 05.06.2024).
4. Бабенко В. Формування стереотипного образу українського військового як «секс-символу» у висвітленні російсько-української війни в ЗМІ. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. Том 34 (73) № 1 Ч. 2 2023. URL: https://philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2023/1_2023/part_2/26.pdf
5. Бліндюк М. Що таке Стамбульська конвенція й чому святкують її ратифікацію в Україні. Суспільне. 2022. URL: <https://suspilne.media/culture/252040-so-take-stambulska-konvencia-j-comu-svatkuut-ii-ratifikaciju-v-ukraini/> (дата звернення: 05.06.2024).
6. Бодрийяр Ж. Порнография войны: низость и гнусность американского могущества. Гумер. 2004. URL: https://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Philos/Bodr/Porn_War.php
7. Бодрийяр Ж. Забыть Фуко. Санкт-Петербург : Издательство «Владимир Даль», 2000. 92 с.
8. Бодрийяр Ж. Заговор искусства. 1996. URL: http://contemporary-artists.ru/Le_complot_de_l_art.html#1
9. Бодрийяр Ж. Фатальные стратегии / пер. с фр. А. Качалова. Москва : РИПОЛ классик, 2017. 288 с.

10. Бодрийяр, Жан. Прозрачность зла. / пер. на русс. Л. Любарская, Е. Марковская. Москва : Добросвет, 2000. 140 с.
11. Бойко І. Арестович пояснив, благодаря чему стал украинским секс-символом (видео). УНІАН. 2022. URL: <https://www.unian.net/lite/stars/arrestovich-obyasnil-blagodarya-chemu-stal-ukrainskim-seks-simvolom-video-11898681.html> (дата звернення: 05.06.2024).
12. Вернигор П. Стамбульська конвенція та антигендерні рухи в Україні. Заборона. 2022. URL: <https://zaborona.com/v-ukrayini-ratyfikuvaly-stambulsku-konvencziyu/> (дата звернення: 05.06.2024).
13. Вітович О. Президент “без яєць”. Українська правда. 2010. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2010/05/26/5076264/> (дата звернення: 05.06.2024).
14. Вовк К. Пошук нової сексуальності у поранених військових. Як працює сексуальна реабілітація? Свідомі. 2024. URL: <https://svidomi.in.ua/page/poshuk-novoi-seksualnosti-u-poranenykh-viiskovykh-yak-pratsiuiie-seksualna-reabilitatsiia> (дата звернення: 05.06.2024).
15. Вовнянко "Калинчук" Д. Жінки плачуть. Facebook. 2022. URL: https://www.facebook.com/DmytroVovnianko/posts/pfbid0nFmFt6VQ6f7fb8ZJ89sURYMFAce8BjhzwtskfgRLVKADpDao6hH3Ny2XBRTTYtVl?locale=ms_MY (дата звернення: 05.06.2024)
16. Володимир Цибулько: «Секс-символ української політики - Президент. Бо в нього п'ятеро дітей». OBOZREVATEL. 2005. URL: <https://www.obozrevatel.com/news/2005/9/15/43536.htm> (дата звернення: 05.06.2024).
17. Гавришко М. Гендерні аспекти сексуальної моралі в ОУН і УПА у 1940-1950-х рр. Український визвольний рух, 36. 19. 2015: С. 174-201.
18. Гінда В. Секс і німецько-радянська війна. Київ : Арій, 2023. 368 с.
19. Гранкін С. Гомофобія – атрибут та наратив нашого ворога. Instagram. 2024. URL:

<https://www.instagram.com/p/C7J2nn4MNNu/?igsh=MXV0NzNncXppbzYybW=>
= (дата звернення: 05.06.2024).

20. Гриценко Г. Історія сексизму в українській армії. Гендер в деталях. 2024. URL: <https://genderindetail.org.ua/library/suspilstvo/istoriya-sexizmu-v-ukrainskiy-armii.html> (дата звернення: 05.06.2024).

21. Громадські організації. Гендер в деталях. URL: <https://genderindetail.org.ua/community/organizations/gromadski-organizatsii-134539.html> (дата звернення: 05.06.2024).

22. Громлюк І. "Мій наречений - військовий і у нього є коханий. Але я мушу вийти за нього". BBC News Україна. 2022. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-63491081> (дата звернення: 05.06.2024).

23. Грудка О. Homo sacer: людина без властивостей. Krytyka. 2020. URL: <https://krytyka.com/ua/articles/homo-sacer-lyudyna-bez-vlastyvostey> (дата звернення: 05.06.2024).

24. Гудкова С. Сексуальна реабілітація військових: поради психолога. Заборона. 2023. URL: <https://zaborona.com/yak-praczyuye-seksualna-reabilitacziya/> (дата звернення: 05.06.2024).

25. Гусак Н. Державна програма з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві: хто повинен її виконувати? МАГІСТЕРІУМ. Випуск 32. Соціальна робота і охорона здоров'я. 2008. С. 44-49

26. Дискримінація різних соціальних груп у ЗСУ: погляди військових та цивільних. Ветеранський фонд (Поруч з ветераном). URL: <https://veteranfund.com.ua/analitics/social-group-discr/> (дата звернення: 05.06.2024).

27. Донцов Д. Ідеологія: Націоналізм. Харків : Фоліо, 2017. 571 с.

28. Ендшю Д. Е. Секс та релігія. Від балу цноти до благословенної гомосексуальності / пер. з норвезьк. Львів : Видавництво Анетти Антоненко; Київ : Ніка-Центр, 2017. 304 с.

29. Єрмоленко В. Ерос і Психея. Кохання і культура в Європі. Львів : Видавництво Старого Лева, 2023. 496 с.

30. Жижек С. Метастази насолоди. Шість нарисів про жінку й причинність. / пер. на укр. О. Мокровольський. Київ : Альтернативи, 2000. 188 с.
31. Жижек С. Погляд навскіс. Вступ до теорії Жака Лакана через популярну культуру / пер. з англ. П. Шведа. Київ : Комубук, 2018. 320 с.
32. Заболотний Н., Півторак О. Петро Порошенко | 2014-2019. Центр спільних дій. 2021. URL: <https://centreua.org/parlamentska-respublika/petro-poroshenko-2014-2019/> (дата звернення: 05.06.2024).
33. Завгородня Д. Коротка історія сексизму від президентів України. Гендер в деталях. URL: <https://genderindetail.org.ua/library/suspilstvo/korotka-istoriya-sekizmu-vid-prezydentiv-ukrainy.html> (дата звернення: 05.06.2024).
34. Зе — політичний імпотент. Republic.com.ua. 2021. URL: <https://republic.com.ua/article/ze-politichnij-impotent.html> (дата звернення: 05.06.2024).
35. Игорь Живой. Зеленский: Украина - проститутка... я иду в президенты! YouTube. 2019. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=afFd7USNlrQ> (дата звернення: 05.06.2024).
36. Ігнатенко І. Жіноче тіло у традиційній культурі українців. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. 224 с.
37. Ківва І. Як еротичне захоплення Зеленським перетворює лібералів на клоунів. Заборона. 2022. URL: <https://zaborona.com/yak-erotychnе-zahoplennya-zelenskym-peretvoryuye-liberaliv-na-klouniv/> (дата звернення: 05.06.2024).
38. КОНЦЕПЦІЯ Державної програми Репродуктивне здоров'я нації на 2006–2015 роки : розпорядж. Каб. Міністрів України від 27.04.2006 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/35202731>.
39. Кучма Л. Україна - не Росія / пер. з рос. І. Пащенко, О. Руденко-Десняк. Москва: Издательский дом «Время», 2004. 560 с.
40. Лакіза-Сачук Н. Репродуктивне здоров'я населення України у контексті соціально-демографічного розвитку держави. Етнічна історія народів № 7. 2000. С. 91-93

41. Маклаков А. Влада і насолода / пер. з рос. О. Кожушко. Харків : «Ранок»: Фабула, 2019. 240 с.
42. мініФоп. Російський народ хуесос, що тї нахуй здох. Х. 2024. URL: <https://x.com/miniFop/status/1742078363622101286> (дата звернення: 05.06.2024).
43. Мола К. Чому Путін насправді педофіл. Грунт. 2022. URL: <https://grnt.media/opinion/chomu-putin-naspravdi-pedofil/> (дата звернення: 05.06.2024).
44. Мультфильмы Студии Квартал 95. Сказочная Русь, сезон 1, серия 3 - долг МВФ, дупло Шляшка, Юля уделывает дракона. YouTube. 2014. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=NFsiRjhkGHQ> (дата звернення: 05.06.2024).
45. Мультфильмы Студии Квартал 95. Сказочная Русь, сезон 1, серия 5. Темница или как Тягнибок спас принцессу Юлю. 2014. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=S3pKgUuVvkg> (дата звернення: 05.06.2024).
46. Невідомий Патріот. Російська армія найпрогресивніша і найтолерантніша на цій планеті. Telegram. 2020. URL: <https://t.me/NVPatriot/609> (дата звернення: 05.06.2024).
47. Нежигай І. Проти Шарія відновили справу про розбещення малолітніх – Фейгін. Факти. 2022. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20220803-proty-shariya-vidnovyly-spravu-pro-rozbeshheniya-malolitnih-fejgin/> (дата звернення: 05.06.2024).
48. Новий секс-символ в українській політиці. Гал-інфо. 2015. URL: https://galinfo.com.ua/news/novyy_sekssymvol_v_ukrainskiy_politytsi_181535.html (дата звернення: 05.06.2024).
49. Оприщенко А. Все більше українців мігрують за кордон (і, ймовірно, навряд чи повернуться після війни). Чи справді Україну чекає демографічна криза? Заборона. 2023. URL: <https://zaborona.com/chy-spravdi-ukrayinu-chekaye-demografichna-kryza/> (дата звернення: 05.06.2024).
50. Оприщенко А. Що таке цивільне партнерство та чи дозволить воно зареєструвати шлюб одностатевим парам в Україні. Заборона. 2023. URL:

<https://zaborona.com/shho-take-czyvilne-partnerstvo/> (дата звернення: 05.06.2024).

51. Партийные секс-символы уходят из ВО «Свобода». Им не хватает радикализма. UAinfo. 2013. URL: <https://uainfo.org/blognews/125954-partiynye-seks-simvoly-uhodyat-iz-vo-svoboda.html> (дата звернення: 05.06.2024).

52. Пеца М. Славой Жижек: Інтерв'ю про війну, ядерну зброю і культуру - BBC News Україна. BBC News Україна. 2024. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c1665e6re08o> (дата звернення: 05.06.2024).

53. Пешко К. Запрет пропаганды гомосексуализма – калька с России?. ГЛАВКОМ. 2012. URL: <https://glavcom.ua/publications/117237-zapret-propagandy-gomoseksualizma---kalka-s-rossii.html> (дата звернення: 05.06.2024).

54. Пивоваров С. 33 роки тому гомосексуальність виключили зі списку хвороб. До цього майже двісті років гомосексуалів саджали в тюрми, вважали психічно хворими та «лікували» струмом і лоботомією. Бабель. 2023. URL: <https://babel.ua/texts/93970-33-roki-tomu-gomoseksualnist-viklyuchili-zi-spisku-hvorob-do-cogo-mayzhe-dvisti-rokiv-gomoseksualiv-sadzhaliv-v-tyurmi-vvazhali-psihichno-hvorimi-ta-likovali-strumom-i-lobotomiyeyu> (дата звернення: 05.06.2024).

55. Пивоваров С. 68 років тому в СРСР (знову) легалізували аборти. Їхня кількість зросла до семи мільйонів на рік, а сексуальне виховання так і лишилося на рівні підручника з біології. Як це було – в архівних фото. Бабель. 2023. URL: <https://babel.ua/texts/55076-65-rokiv-tomu-v-srsr-znovu-legalizovali-aborti-jihnya-kilkist-zroslo-do-semi-milyoniv-na-rik-a-seksualne-vihovannya-tak-i-lishilosya-na-rivni-pidruchnika-z-biologiji-yak-ce-bulo-v-arhivnih-foto> (дата звернення: 05.06.2024).

56. Проект Закону про інститут реєстрованих партнерств. Картка законопроекту. Верховна Рада України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41497> (дата звернення: 05.06.2024).

57. Ревська Н. Політика і секс. Українська правда. 2002. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2002/12/18/2992101/> (дата звернення: 05.06.2024).

58. Секс-символи війни: ці герої вже підкорили серця мільйонів українок (фото). Чарівне. 2022. URL: <https://charivne.info/public/news/seks-simvoli-viyni-tsi-heroi-vzhe-pidkorili-sertsya-milyoniv-ukrainok-foto> (дата звернення: 05.06.2024)

59. Сисак І. Жінки в армії, політиці і владі: як змінилася гендерна ситуація в Україні. Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/genderna-sytuatsiya-v-ukraini-voennoho-chasu/32696907.html> (дата звернення: 05.06.2024).

60. Сінченко Д. “УДАР” без яєць?... Українська правда. 2013. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2013/10/9/6999594/> (дата звернення: 05.06.2024).

61. Скібіцька Ю. Традиція і безлад. Як ультраправі та консерватори зривають заходи. Заборона. 2020. URL: <https://zaborona.com/tradytsiya-i-bezporiadok/> (дата звернення: 05.06.2024).

62. Скібіцька Ю., Коберник К. Влада й активісти обговорюють закон про цивільні партнерства. Це значить, що скоро легалізують одностатеві шлюби? Не зовсім. Пояснюємо разом із «Гендер Зед». Бабель. 2023. URL: <https://babel.ua/profit/91639-vlada-y-aktivisti-obgovoryuyut-zakon-pro-civilni-partnerstva-ce-znachit-shcho-skoro-legalizuyut-odnostatevi-shlyubi-ne-zovsim-royasnuyemo-razom-iz-gender-zed> (дата звернення: 05.06.2024).

63. СТРАТЕГІЯ демографічного розвитку України на період до 2040 року. Міністерство соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/projects/870/> (дата звернення: 05.06.2024).

64. Стрельников О. Секс-терапія для солдатів: як сурогатні партнери допомагають у реабілітації. NV. 2021. URL: <https://nv.ua/ukr/world/countries/seksualna-reabilitaciya-v-izrajili-yak-surogatni->

partneri-dopomagayut-soldatam-reportazh-18-50156669.html (дата звернення: 05.06.2024).

65. Традиція і порядок. Marker. 2020. URL: <https://violence-marker.org.ua/blog/2020/04/02/tradycziya-i-poryadok/> (дата звернення: 05.06.2024).

66. Україна: Відхилити закони, що дискримінують ЛГБТ. Human Rights Watch. 2013. URL: <https://www.hrw.org/uk/news/2013/04/16/249344> (дата звернення: 05.06.2024).

67. Фуко М. Интеллектуалы и власть: Избранные политические статьи, выступления и интервью / Пер. с франц. С. Ч. Офертаса. Москва : Праксис, 2002. 384 с.

68. Фуко М. Интеллектуалы и власть: Избранные политические статьи, выступления и интервью / Пер. с франц. Б. М. Скуратова. Москва : Праксис, 2006. Ч. 3. 320 с.

69. Фуко М. Наглядати й карати. Народження в'язниці / пер. з фр. П. Таращука. Київ : Клубук, 2020. 452 с.

70. Фуко М. Рождение биополитики. Лекция 10 января 1979 года – Гуманитарный портал. URL: <https://gtmarket.ru/library/articles/6709/6710> (дата звернення: 05.06.2024).

71. Ходаковський Б.З днем сім'ї. І пам'ятайте: аборт - це вбивство. Telegram. 2021. URL: <https://t.me/BKhodakovsky/1775> (дата звернення: 05.06.2024).

72. Чисельність населення України варіюється від 28 до 34 мільйонів – демографи. Укрінформ. 2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3692466-ciselnist-naselenna-ukraini-variuetisa-vid-28-do-34-miljoniv-demografi.html> (дата звернення: 05.06.2024).

73. Шевцова С. «Товарищи проститутки», або Сумний досвід СРСР у впливі на приватне. Укрінформ. 2021. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3189535-tovarisiprostitutki-abo-pecalnij-dosvid-srsr-u-vplivi-na-privatne.html> (дата звернення: 05.06.2024).

74. Шифф С. Клеопатра. Життя / пер. з англ. Є. Бондаренко. Харків : «Ранок»: Фабула, 2021. 336 с.

75. Щербина С. “Сім’я” виходить у світ. Українська правда. 2012. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2012/10/11/6974428/> (дата звернення: 05.06.2024).

76. Янукович підписав три закони про сім'ю. *OBOZREVATEL NEWS*. URL: <https://news.obozrevatel.com/ukr/politics/25964-yanukovich-pidpisav-tri-zakoni-pro-simyu.htm> (дата звернення: 05.06.2024).

77. Aeschimann E., Potte-Bonneville M. Foucault et la libération sexuelle. 2017. URL: <https://mathieupottebonneville.fr/2019/07/06/133/> (date of access: 05.06.2024).

78. Aleksey Durnev. Дурнєв дивиться сторіс ZOMBI #24 (napisy PL, eng subtitles). YouTube. 2023. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=NHRX5pvQyUk> (дата звернення: 05.06.2024).

79. Aleksey Durnev. Дурнєв дивиться сторіс ZOMBI #28 (napisy PL, eng subtitles). YouTube. 2023. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=GaRGNV4PiOc> (дата звернення: 05.06.2024).

80. FOUCAULT M. L'Occident et la vérité du sexe. Le Monde.fr. URL: https://www.lemonde.fr/archives/article/1976/11/05/l-occident-et-la-verite-du-sexe_2947513_1819218.html (date of access: 05.06.2024).

81. Foucault M. L'Histoire de la sexualité. La volonté de savoir. Paris: Éditions Gallimard, 1976. 213 p.

82. Gellersdörfer M. Panne in der Bildungsverwaltung: Senatspapier schlug Räume für sexuelle Erkundungen in Berliner Kitas vor. Tagesspiegel. URL: <https://www.tagesspiegel.de/berlin/schule/von-gunther-wunsch-senatspapier-schlug-raume-fur-sexuelle-erkundungen-in-berliner-kitas-vor-11352340.html> (date of access: 05.06.2024).

83. Hoffgaard H. Berliner Senat plant Sexräume für Kita-Kinder. JUNGE FREIHEIT Verlag GmbH & Co. 2024. URL: <https://jungefreiheit.de/politik/deutschland/2024/berliner-senat-plant-sexraeume-fuer-kita-kinder/> (date of access: 05.06.2024).

84. Horkheimer M., Adorno T. W. Dialektik der Aufklärung. Philosophische Fragmente. Amsterdam: Querido, 1947. 275 S.

85. Jugendamt stoppt Plan zu "Körpererkundungsraum" in Kita. ZDFheute. URL: <https://www.zdf.de/nachrichten/panorama/kita-koerpererkundung-raum-hannover-stopp-jugendamt-100.html> (date of access: 05.06.2024).

86. Lane D. The Collection of the Works of David Lane. 337 p. URL: <https://ia801303.us.archive.org/23/items/collection-of-works-of-david-lane/collection-of-works-of-david-lane.pdf>

87. Lanum N. German daycares promote 'sexual exploration rooms' where children can engage in sexual games. Fox News. URL: <https://www.foxnews.com/media/german-daycares-promote-sexual-exploration-rooms-children-engage-sexual-games.amp> (date of access: 05.06.2024).

88. Marcuse H. One-Dimensional Man. New York : Routledge, 2007. 275 p.

89. Marcuse H. Eros and Civilization: A Philosophical Inquiry into Freud. New York : Routledge, 2005. 254 p.

90. Moazami M. Forgive Foucault, Forget Baudrillard: On the Other Side of Power – Toward the Ecstasy of Seduction. International Journal of Baudrillard Studies. Volume 13, Number 2. 2016. 13 p.

91. Nabli H. Le concept de pouvoir. Histoire et sens de la controverse entre Michel Foucault et Jean Baudrillard. Philosophie. Sorbonne Université, 2021. 393 p.

92. Reich W. Massenpsychologie des Faschismus / übersetzt von: Herbert Graf. Köln: Kiepenheuer und Witsch, 1986. 331 S.

93. Rosario Herrera Guido. The Freudo-Marxist Mission. Annual Review of Critical Psychology 12. 2015. P. 45-51.

94. Sax, B. Remember Foucault, Remember Baudrillard. The European Legacy, 14(2). 2009. PP. 197–203. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/10848770902761124>
95. Sexuelle Erfahrungsräume in Kitas: Berliner Senat rudert zurück. die-tagespost.de. URL: <https://www.die-tagespost.de/leben/familie/sexuelle-erfahrungsraeume-in-kitas-berliner-senat-rudert-zurueck-art-248508> (date of access: 05.06.2024).
96. Smak. Компанія Durex представила перші в світі презервативи для дітей. Telegram. 2024. URL: https://t.me/smak_media/11076 (дата звернення: 05.06.2024).
97. Tetiana Danylenko. Твій ранок, коли по-сусідству знаходиться країна-підарас. X. 2022. URL: <https://x.com/tdanylenko/status/1581903548685484036> (дата звернення: 05.06.2024).
98. ukrain1an 🇺🇦 news. Наступна зупинка – лише питання часу. Telegram. 2022. URL: https://t.me/ukrain1an_news/30575 (дата звернення: 05.06.2024).
99. ukrain1an 🇺🇦 news. наша Оксанка приїхала в Німеччину і народила арійцю білу дитину. Telegram. 2024. URL: https://t.me/ukrain1an_news/49746 (дата звернення: 05.06.2024).
100. ukrain1an 🇺🇦 news. Що спільного між цими двома фото? На першому наші Оксанки, а на другому - росіянські Наташки. Telegram. 2023. URL: https://t.me/ukrain1an_news/45237 (дата звернення: 05.06.2024).

ДОДАТКИ

Додаток 1.

Квартал 95. Сказочная Русь 2 | Серия 19 - Мульт о Мульте | Как проходят съемки Сказочной Руси, 2015. Dailymotion. URL: <https://www.dailymotion.com/video/x2gr3ai> (дата звернення: 05.06.2024).

Додаток 2.

⚡ «Сьогодні тільки захищений секс», - Анатолій Шарій розповів, як привітає сина з днем захисту дітей

Smak

👁 32K 15:37

Smak. «Сьогодні тільки захищений секс», - Анатолій Шарій розповів, як привітає сина з днем захисту дітей. 2024. URL: https://t.me/smak_media/12895 (дата звернення: 05.06.2024).

Додаток 3.

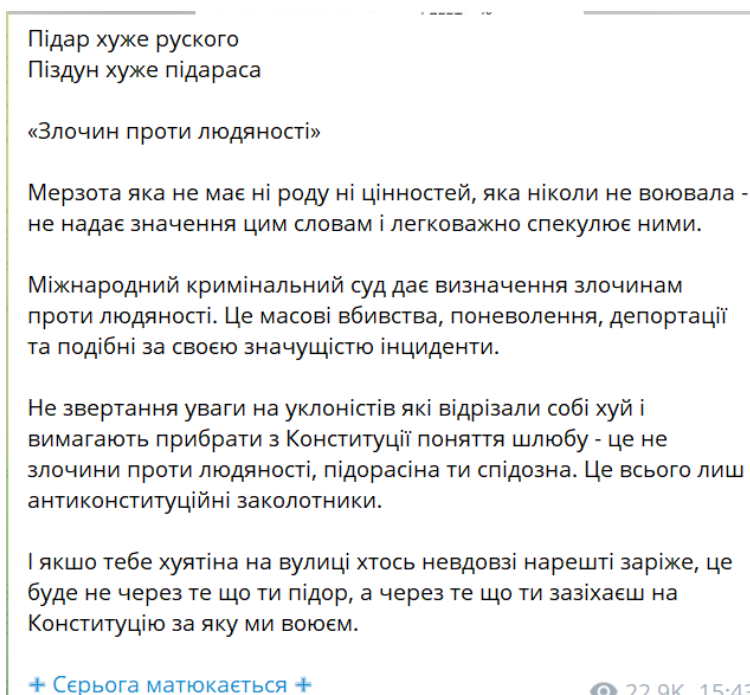
«Ніколи не розумів, чому деякі чоловіки кажуть, що у них нема сексу через критичні у партнерки. Хіба у 10-річних хлопчиків бувають місячні?», - Шарій дав пораду, як уникнути незручних ситуацій у стосунках

Smak

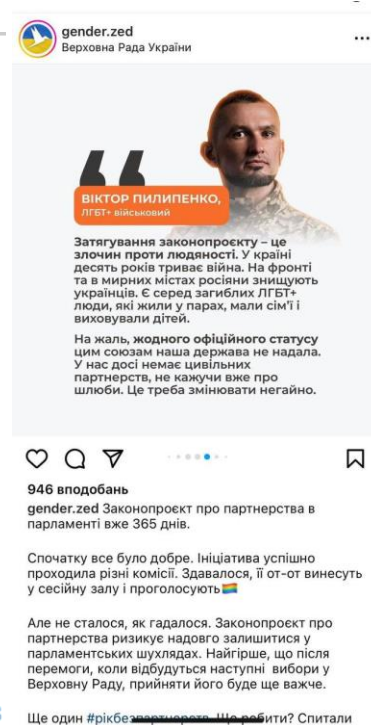
42.9K 15:38

Smak. Ніколи не розумів, чому деякі чоловіки кажуть, що у них нема сексу через критичні у партнерки. 2024. URL: https://t.me/smak_media/12291 (дата звернення: 05.06.2024).

Додаток 4.

22.9K 15:43

ЛГБТ НЕ НОРМА. Підар хуже руского. Telegram. 2024. URL: <https://t.me/stopthefaggots/1315> (дата звернення: 05.06.2024).

АНОТАЦІЯ

Дипломної роботи

Тема: «Сексуалізація політики та політизація сексуальності: сутність процесів і їхні прояви в незалежній Україні»

Студентка: Бондаренко Віталія Олегівна

Рік навчання, факультет: ФСНСТ-4

Науковий керівник: Амельченко Н. А., доцент, кандидат філософських наук

Рецензент: Кисельов С. О., доцент, кандидат філософських наук

Захищена “ ____ ” _____ 20_ р.

Короткий зміст роботи:

Робота спрямована на комплексне дослідження двох взаємопов'язаних процесів, сексуалізації політики й політизації сексуальності у незалежній Україні. Дослідження надає термінам визначення як результат ґрунтовного аналізу тематичних філософських напрацювань неофройдистів, а також М.Фуко, Ж.Бодрійяра, Дж.Агамбена, С.Жижека. Сексуалізація політики вивчена як континуальне явище, з урахуванням історичного досвіду. Визначено основні тригери задля поділу сексуалізації політики в Україні на етапи, підсумовано, що Україна потребує балансу між її векторами. Політизація сексуальності була проаналізована в комплексі з культурним ерополітичним (термін В.Єрмоленка) бекграундом. Застосовано категоризацію до позитивної і негативної політизацій сексуальності, визначено вплив процесів на українське суспільство. Окрім цього, надано критику дихотомічному поділу Європа-росія в питанні сексуальної емансипації.